

Doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.

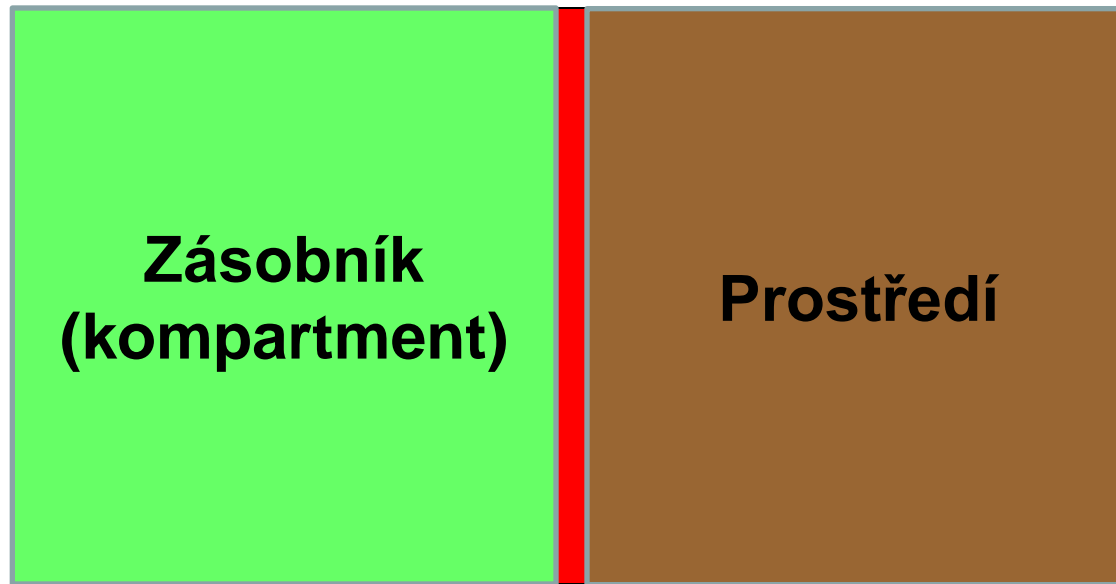
Základy ekologie

***Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně humanitní a
pedagogická***

KOLOBĚH HMOTY

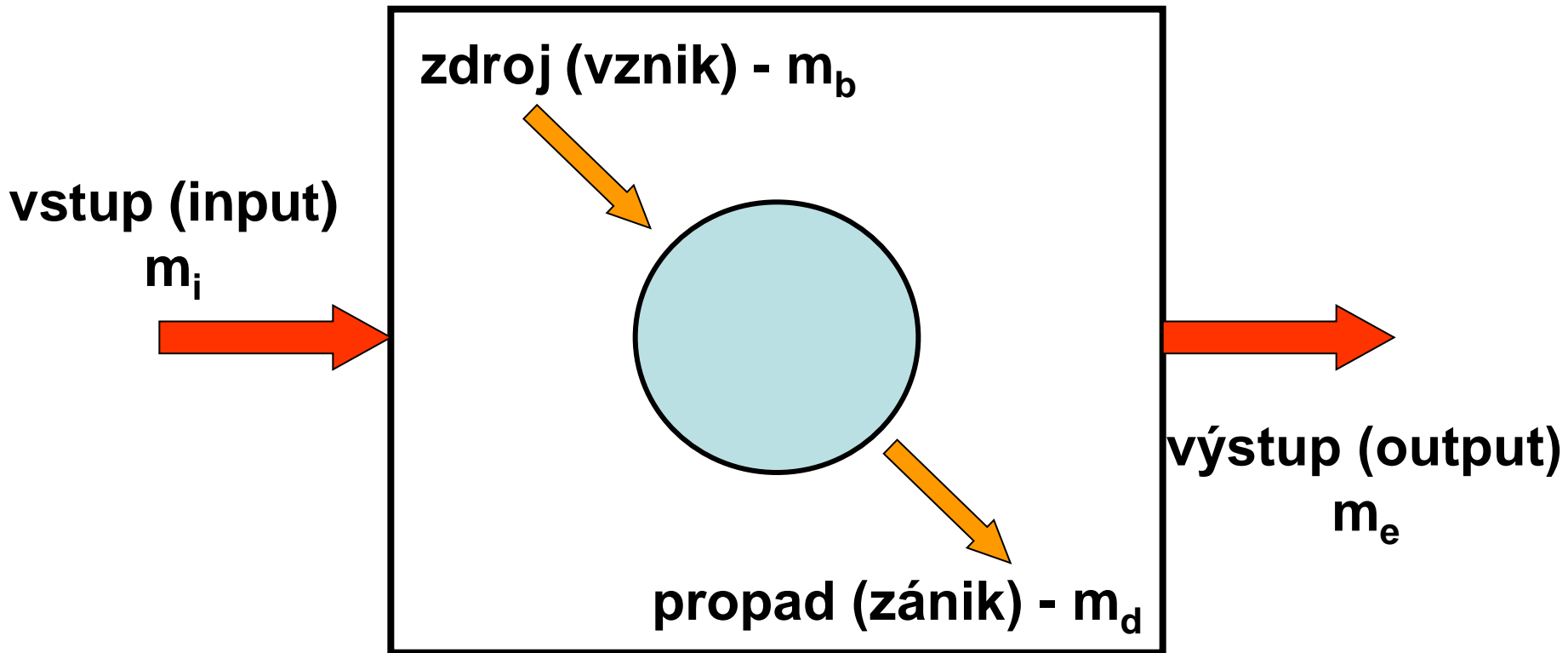
Koloběh hmoty

ZÁSOBNÍKY A ROZHRAŇÍ

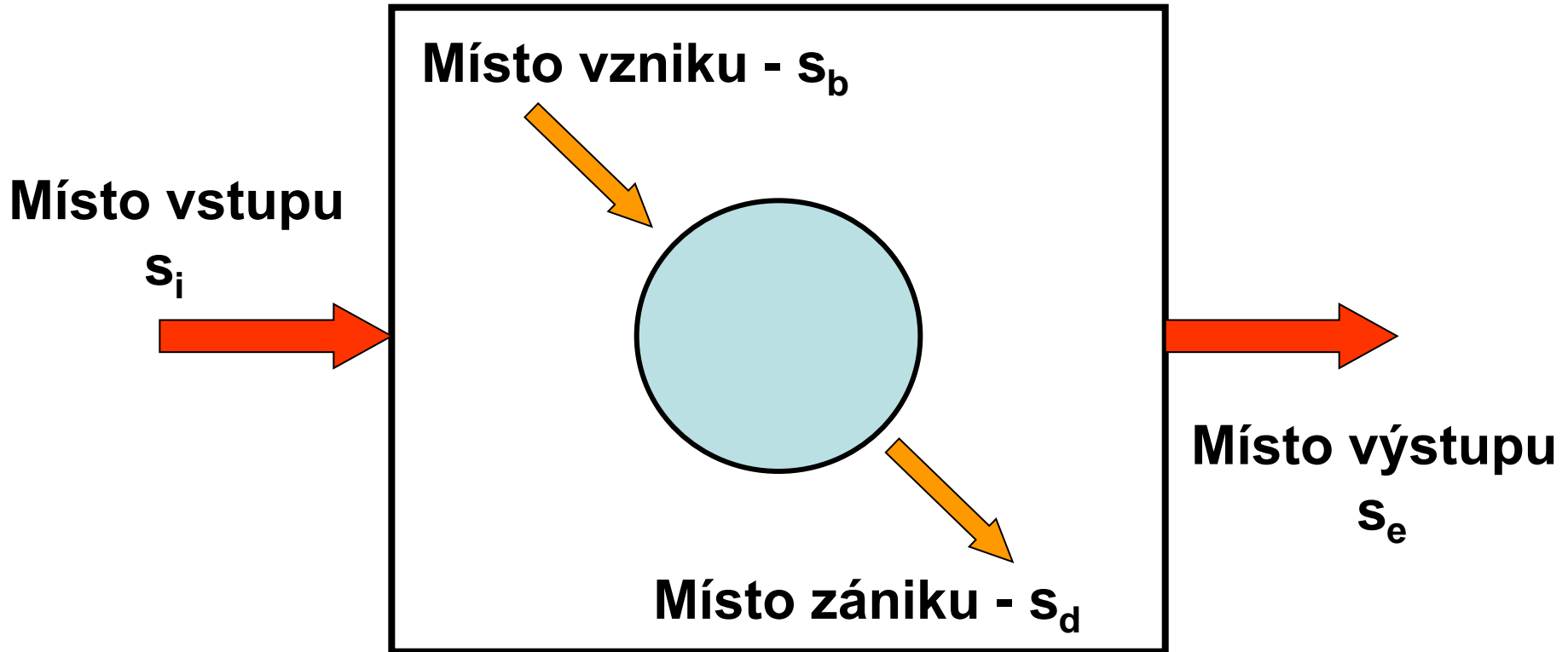
rozhraní

Bilance látkového toku v zásobníku

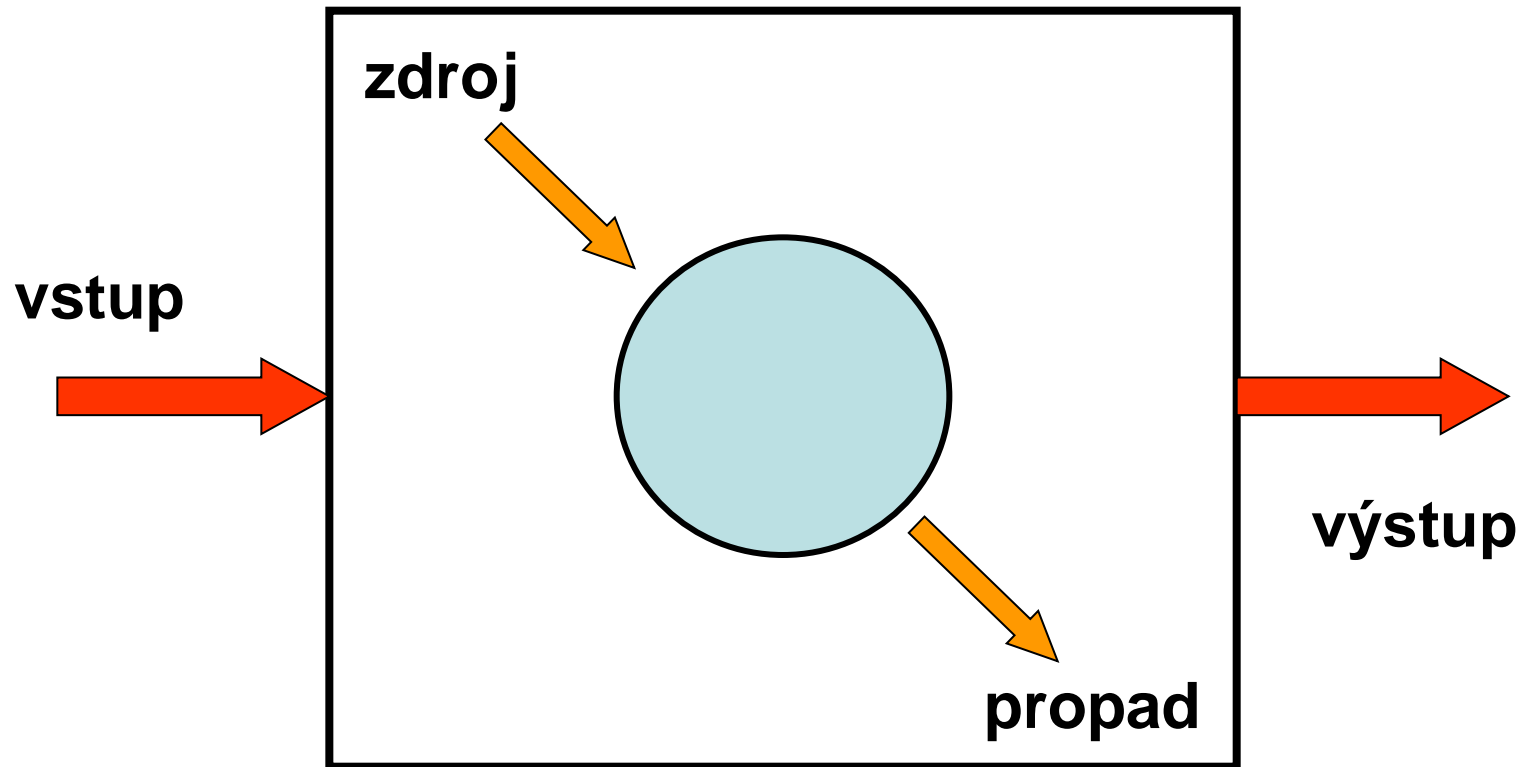

$$\Delta m = m_i + m_b - m_e - m_d$$

Prostorová specifikace látkového toku

Časová specifikace látkového toku

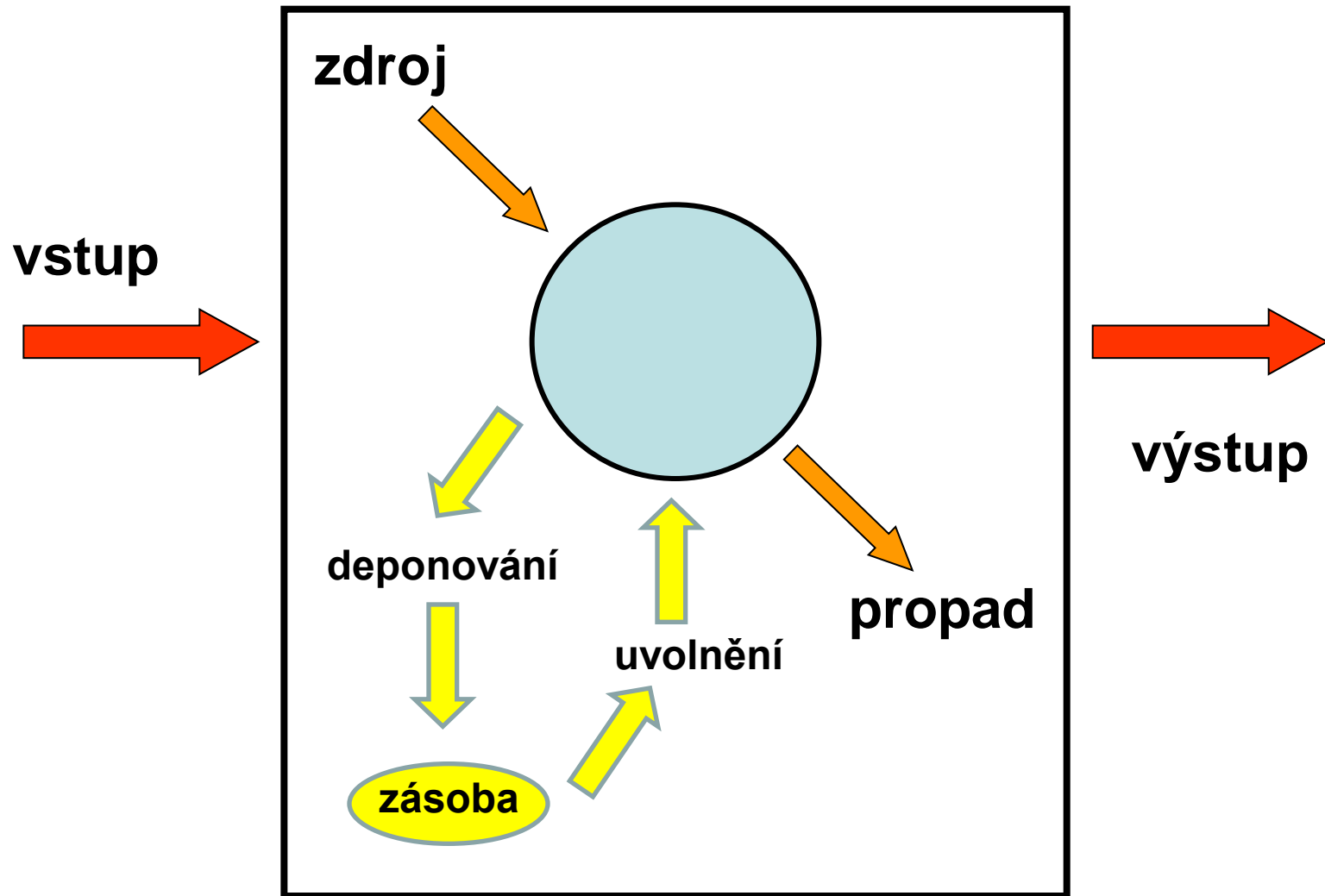
Poločas rozpadu v různém prostředí

Polycyklické aromatické uhlovodíky (počet benzenových jader)

	ovzduší	voda	půda	sedimenty
Naftalen (2)	den	týden	2 měsíce	8 měsíců
Antracen (3)	2 dny	3 týdny	8 měsíců	2 roky
Benzo/a/pyren (5)	týden	2 měsíce	2 roky	6 roků

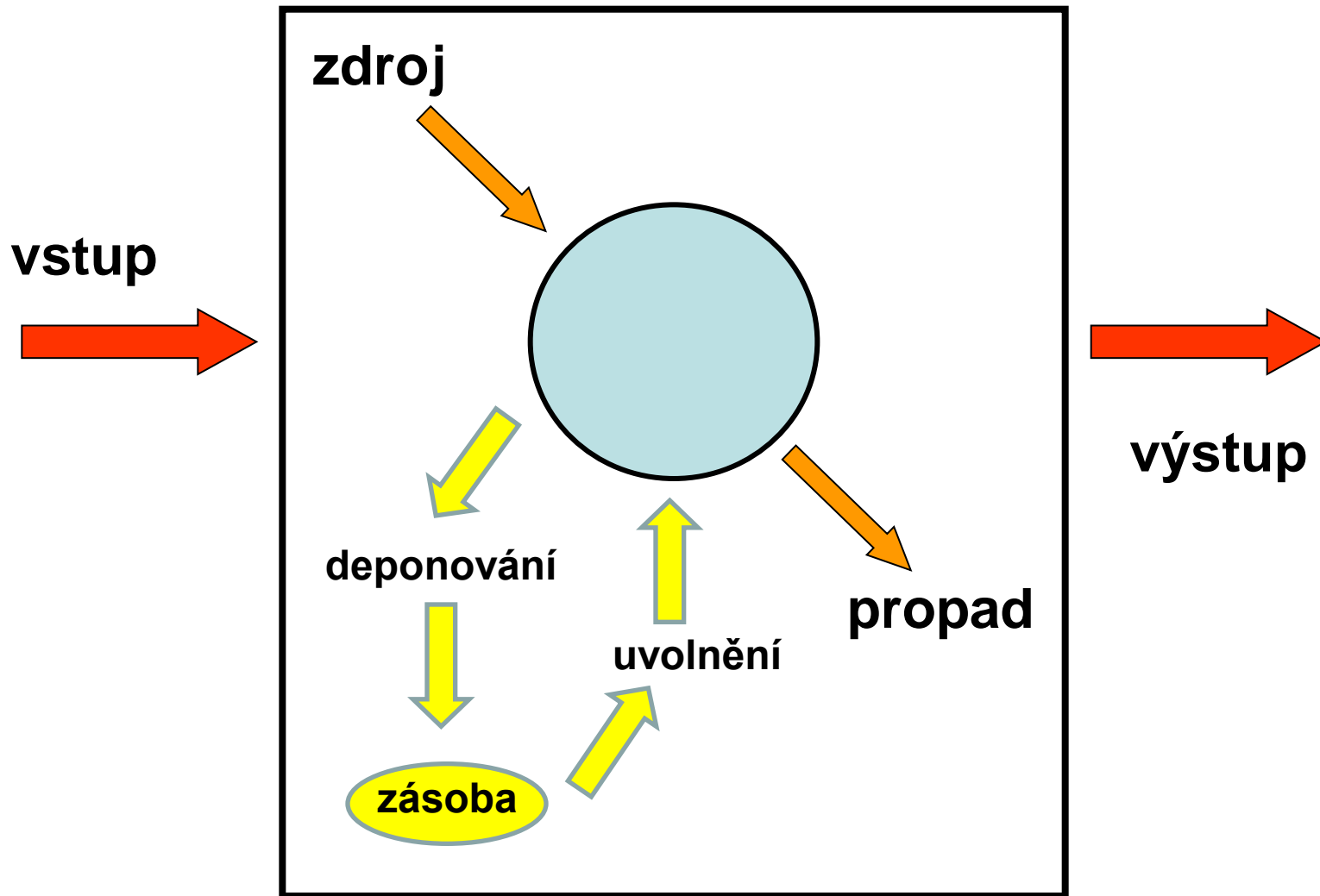

Deponování látky - sekvestrace

Deponování látky - sekvestrace

Náhlé uvolnění toxikantu do systému je rizikovým faktorem!

Deponování látky - karbon

Deponování oxidu uhličitého – černé uhlí – milióny let

Uvolňování oxidu uhličitého – spalování fosilních paliv – stovky let

Deponování látky - sedimenty

Deponování toxikantů – překryté vrstvy sedimentů – desítky let

Uvolňování toxikantů – povodeň - dny

Deponování látky – tukové zásoby

Deponování toxikantů – v průběhu roku

Uvolňování toxikantů – hnízdění, zimní spánek, hladovění

BIOGEOCHEMICKÉ CYKLY

KOLOBĚH HMOTY

Francouzské středohoří

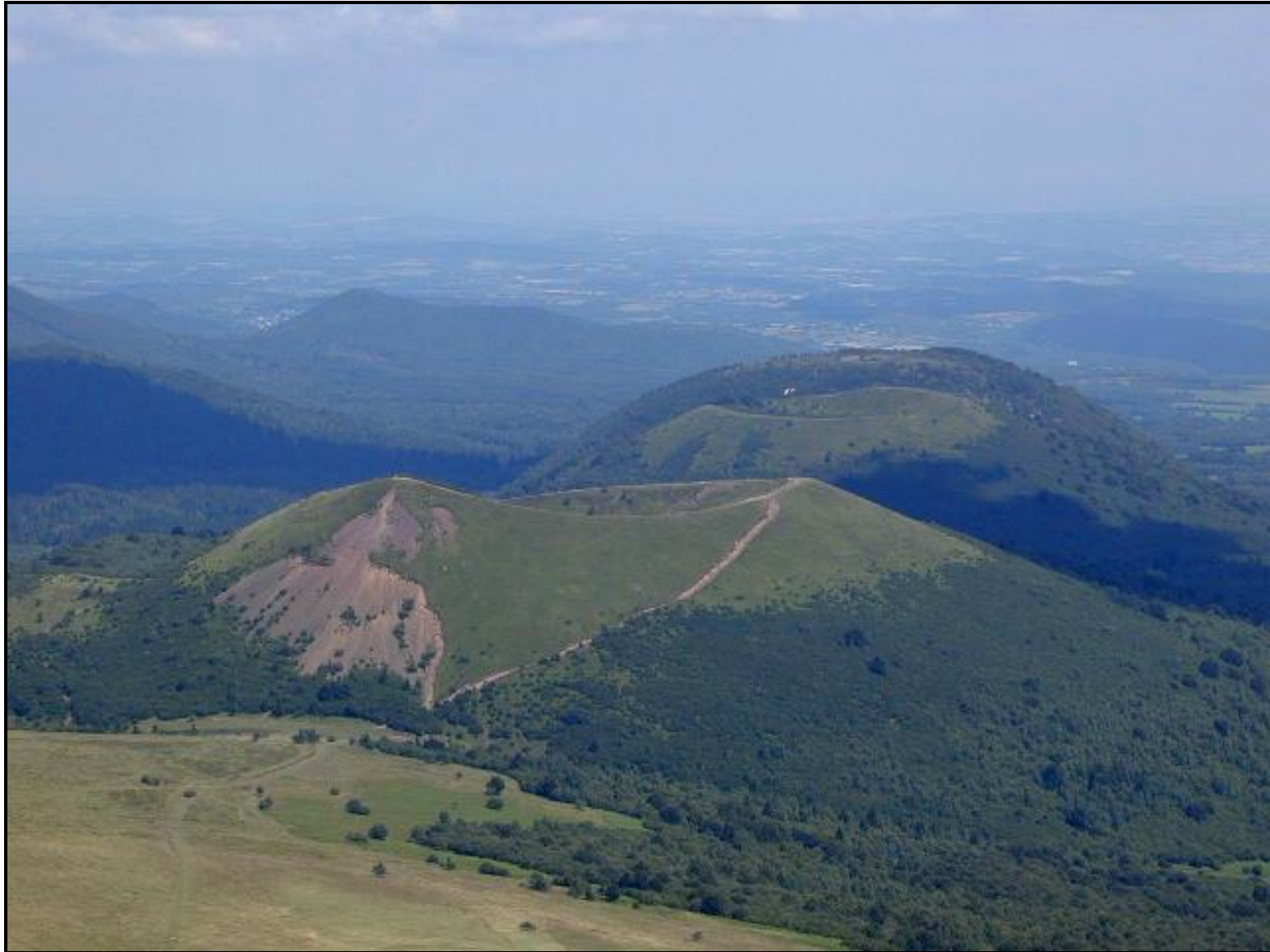
KOLOBĚH HMOTY

Francouzské středohoří

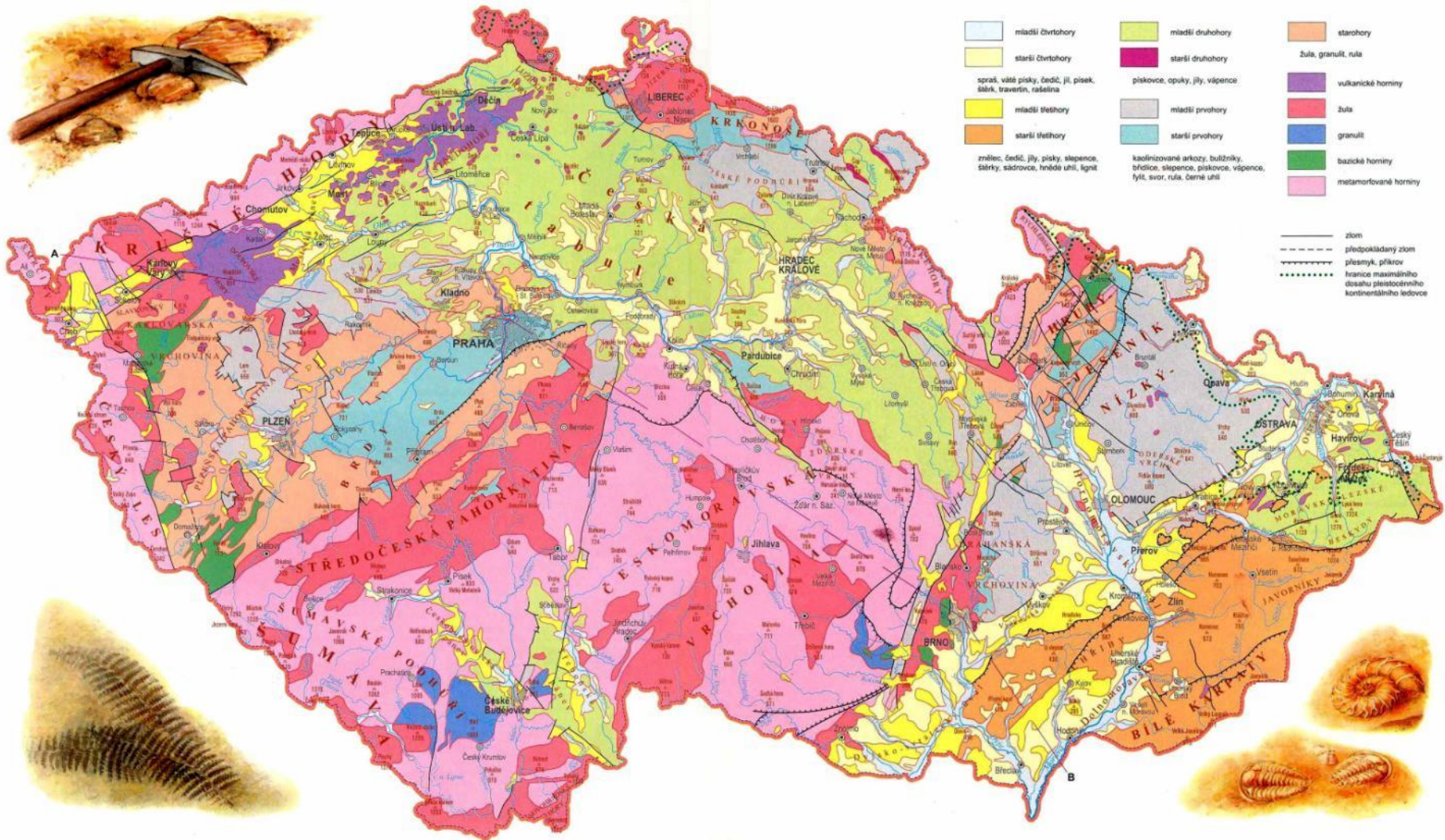

KOLOBĚH HMOTY

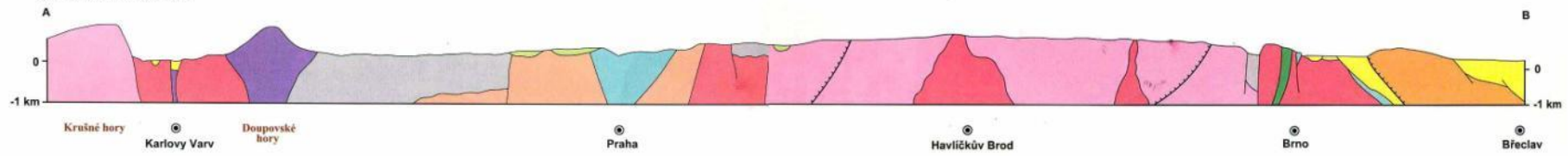
Francouzské středohoří

GEOLOGICKÁ MAPA ČR

	mladí čvrtohory		mladí druhohory		starohory
	starší čvrtohory		starší druhohory		žula, granit, rula
	spřáté, vápě píský, čedič, jí, pisek, šábrk, travertín, rašelina		pískovce, opuky, jíly, vápence		vuikanické horniny
	mladí třetihory		mladí prvohory		žula
	starší třetihory		starší prvohory		granulit
	zrnělec, čedič, jíly, píský, slépenec, šábrky, sádrovec, hnědá uhlí, lignit		kaolinizované arkózy, bulžníky, břidlice, slépenec, pískovce, vápence, fylit, svor, rula, černé uhlí		bazické horniny
					metamorfované horniny
- zlom
 předpokládaný zlom
 plesmyk, přířoz
 hranice maximálního dosahu pleistocénního kontinentálního ledovce

Geologický profil řezu A - B

C3 VLIV NA KOLOBĚH HMOTY

organismy se významně podílí na koloběhu hmoty na Zemi (biogeochemické cykly) ⇒ vliv kontaminantu na organismy se odráží i ve změnách koloběhu hmoty

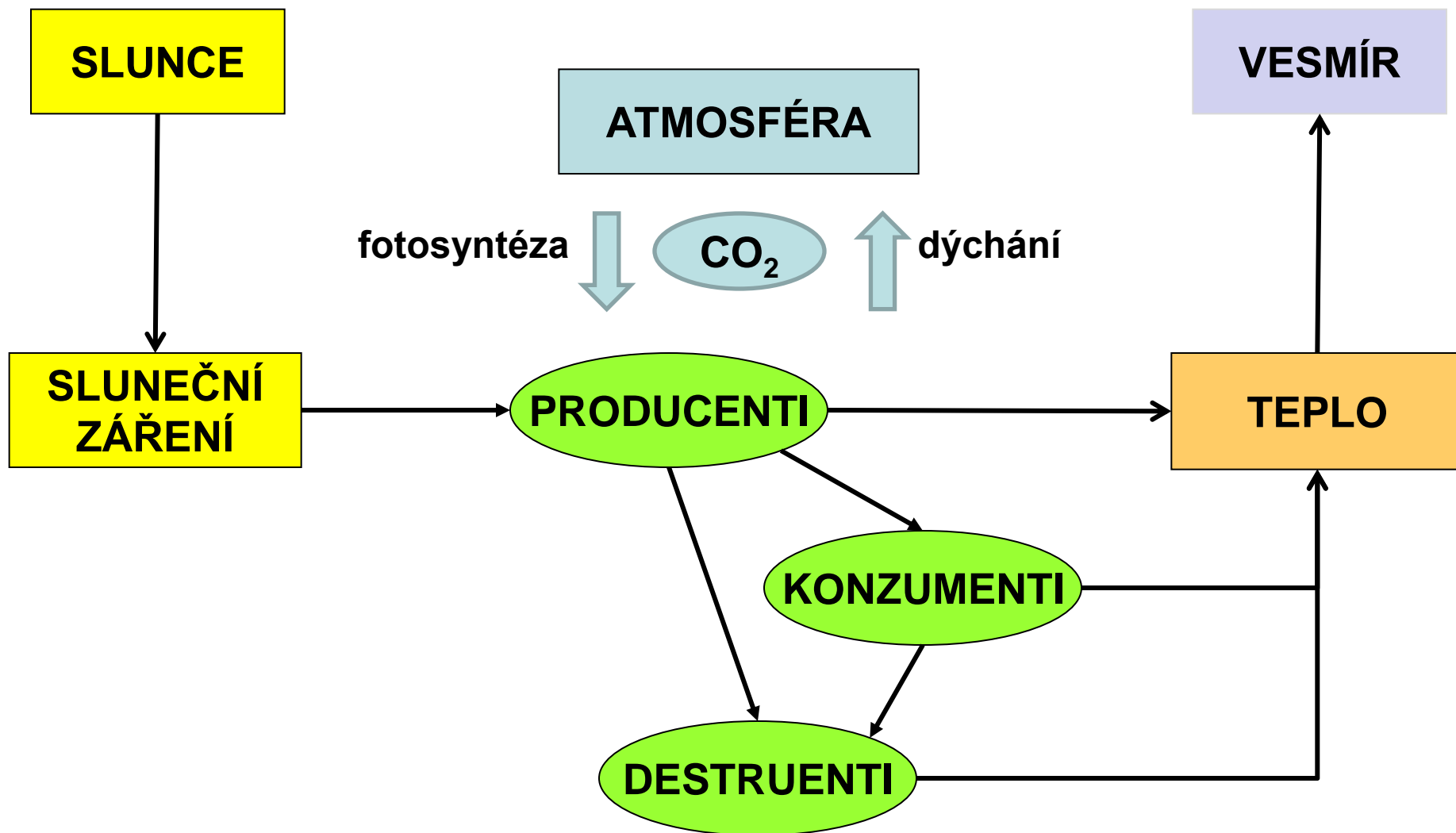
teoreticky by bylo možné diskutovat koloběhy jednotlivých prvků - uvedeny budou pouze tyto příklady:

- koloběh organických látek**
- koloběh dusíku**

BIOGEOCHEMICKÉ CYKLY

Koloběh uhlíku

Tok energie a koloběh hmoty

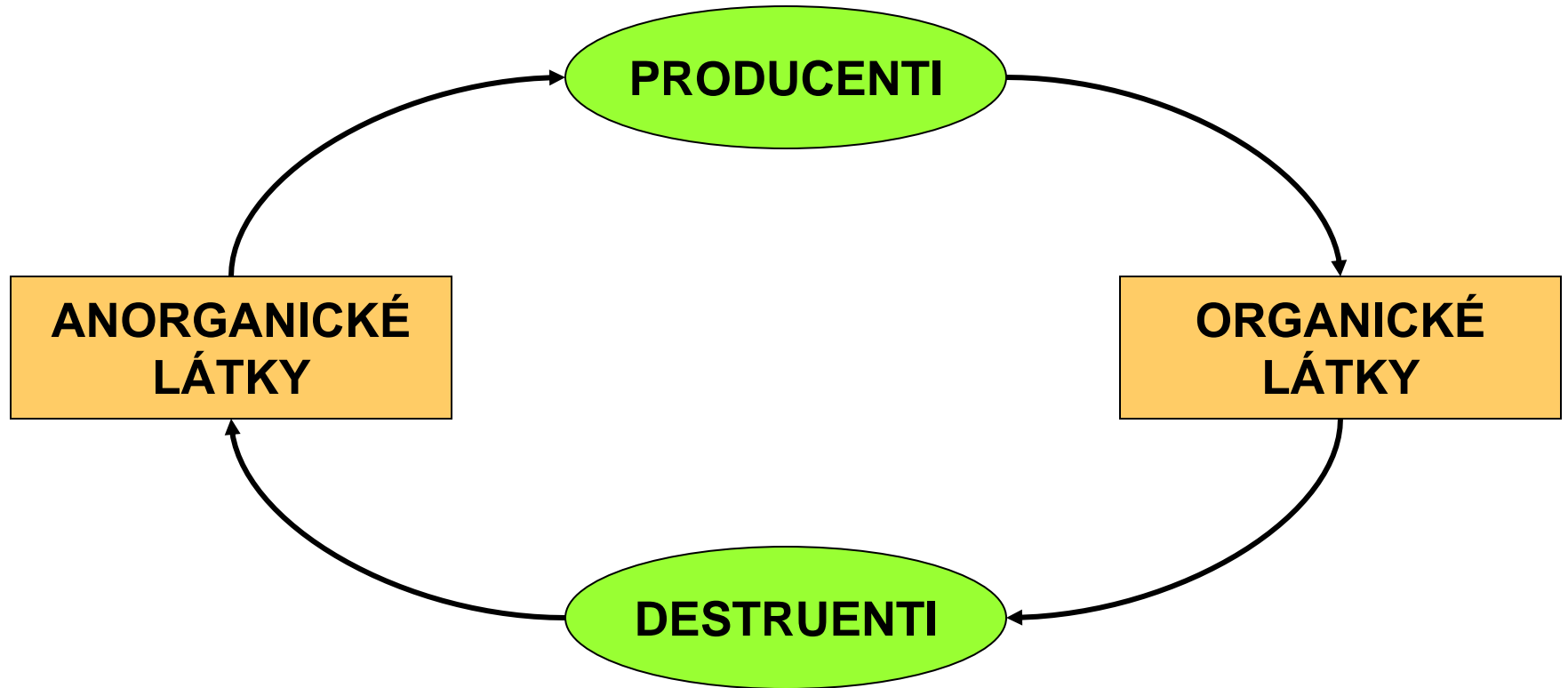

KOLOBĚH HMOTY

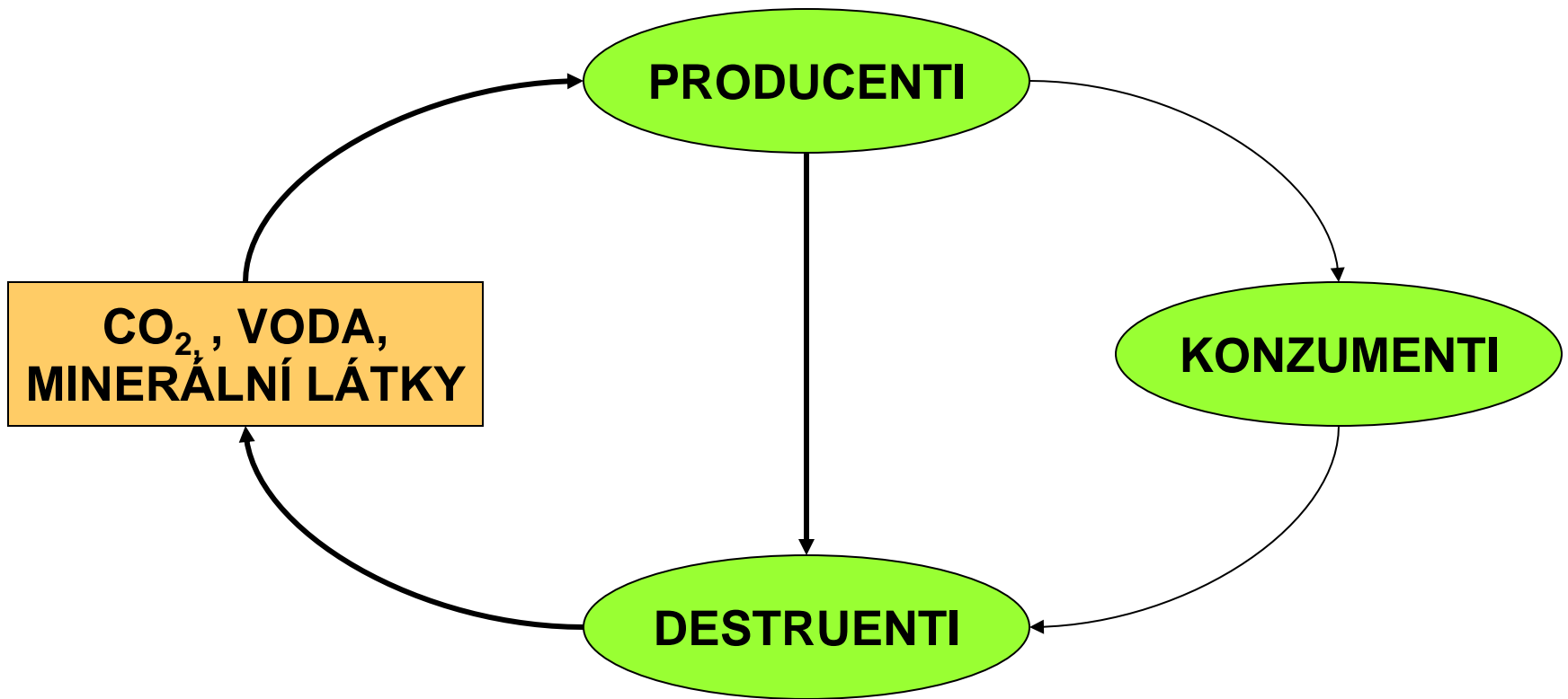
ORGANISMY

NEŽIVÉ OKOLÍ

KRÁTKÝ A DLOUHÝ CYKLUS

KRÁTKÝ CYKLUS

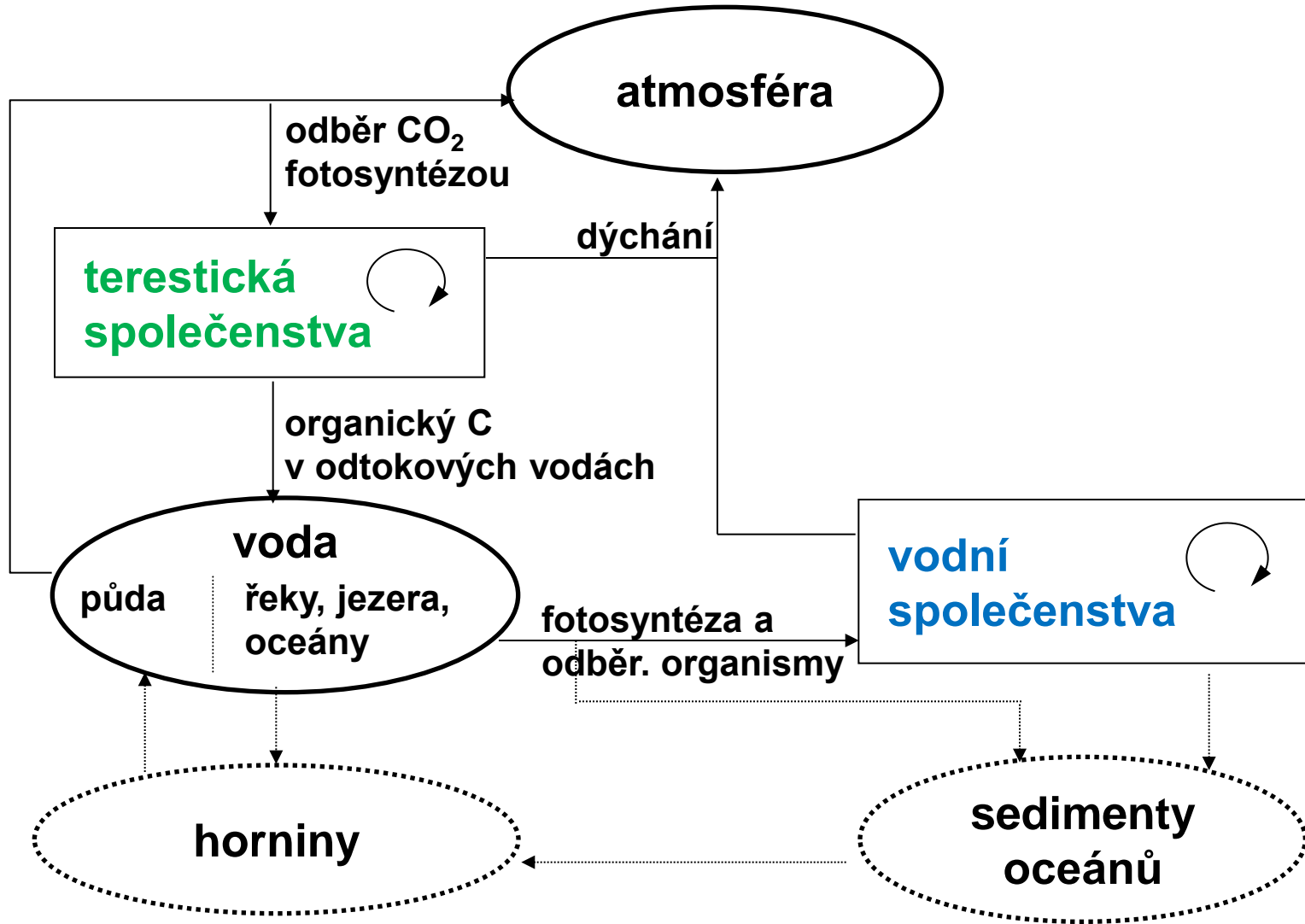

DLOUHÝ CYKLUS

**POUZE NĚKOLIK % PRODUKCE
VSTUPUJE DO DLOUHÉHO CYKLU**

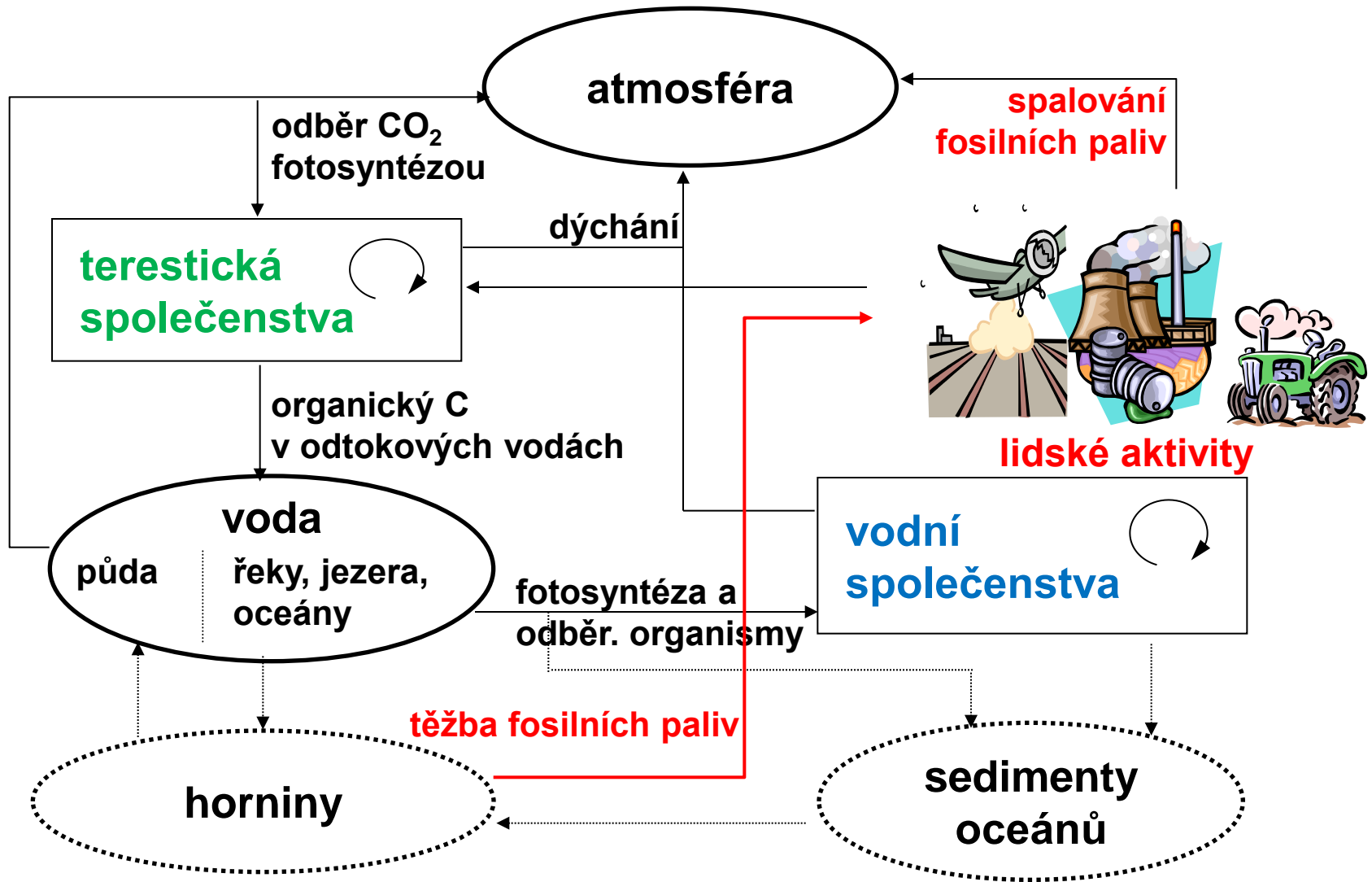
KOLOBĚH UHLÍKU

(Begon, Harper, Wowsend: Ekologie, 1997)

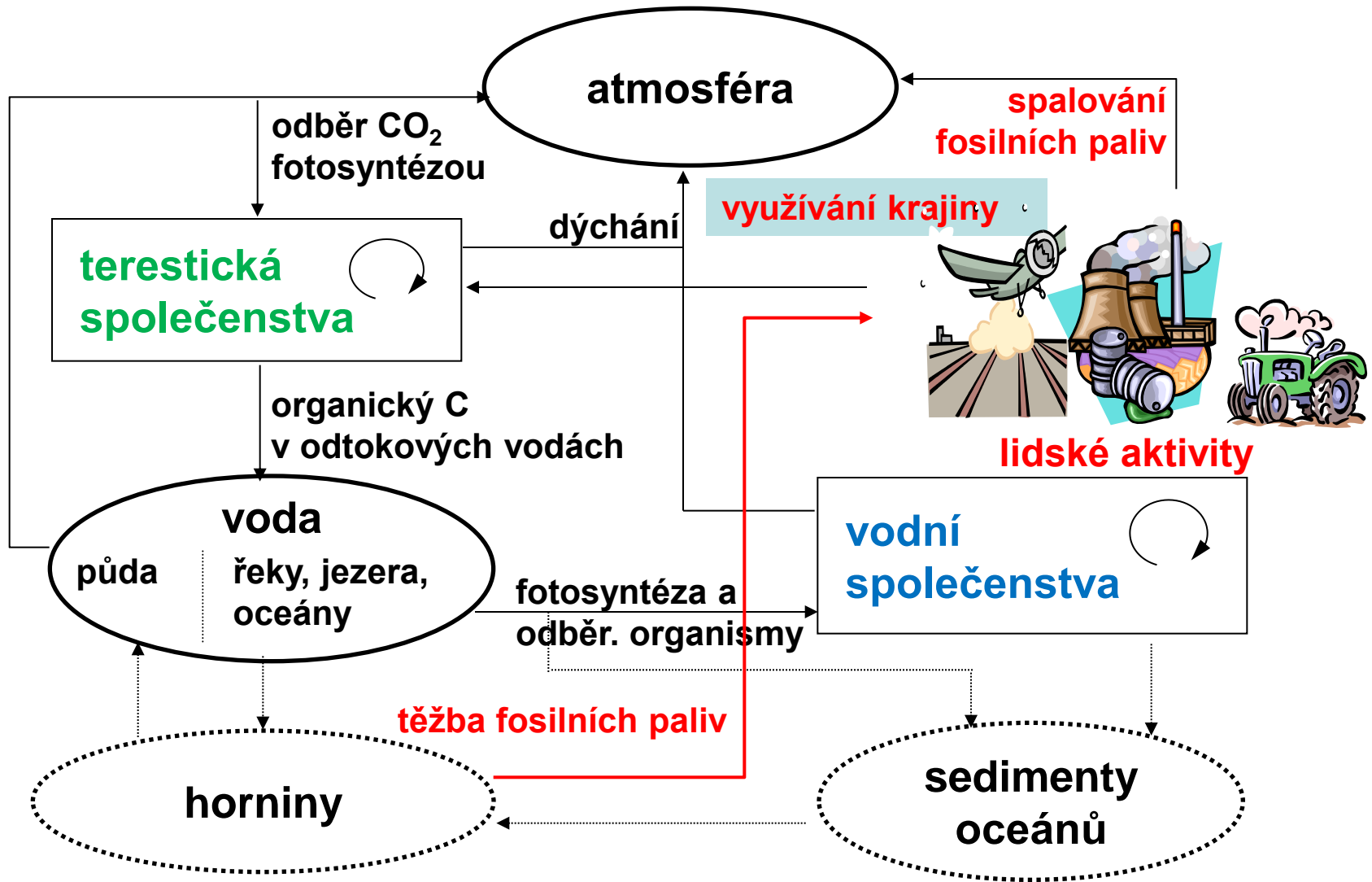

KOLOBĚH UHLÍKU

(Begon, Harper, Wowsend: Ekologie, 1997)

KOLOBĚH UHLÍKU

(Begon, Harper, Wowsend: Ekologie, 1997)

Základní látky v koloběhu uhlíku

1. Oxid uhličitý

- Základní forma zásoby uhlíku v atmosféře
- Procesy v živých organismech – fotosyntéza a dýchání

Základní látky v koloběhu uhlíku

2. Organické látky – reprezentant celulóza

- polysacharid na bázi glukózy
- Molekula celulózy obsahuje řádově 10^3 jednotek glukózy

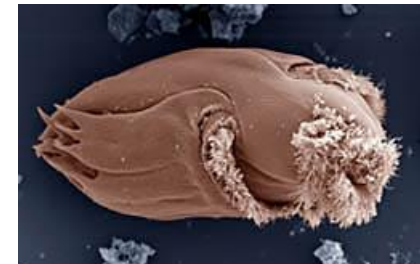

Základní látky v koloběhu uhlíku

2. Organické látky – reprezentant celulóza

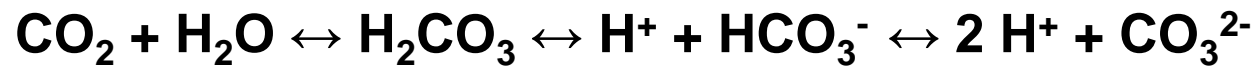
- ❑ polysacharid na bázi glukózy
- ❑ molekula celulózy obsahuje řádově tisíce jednotek glukózy
- ❑ velmi špatně stravitelná pro býložravce
  - trávení zajišťují symbiotické mikroorganismy (bakterie, prvoci)
- ❑ Příklady:
  - bachořci (prvoci) – u přežvýkavců
  - houby – mravenci r. Atta – rozklad listí
  - prvoci – ve střevě termitů

(1 termitiště – 0,5 mil. jedinců – spotřeba 5 tun dřeva ročně)

3. Uhličitan vápenatý – CaCO_3

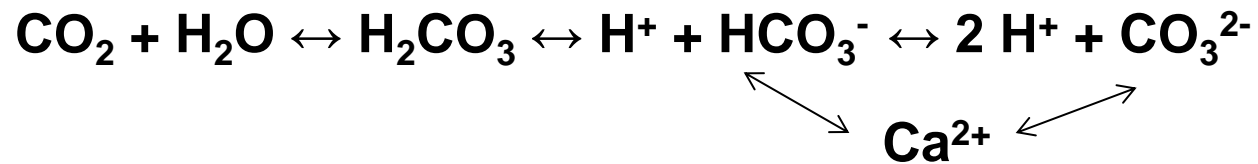
Uhličitanová rovnováha ve vodách

Základní látky v koloběhu uhlíku

3. Uhličitan vápenatý – CaCO_3

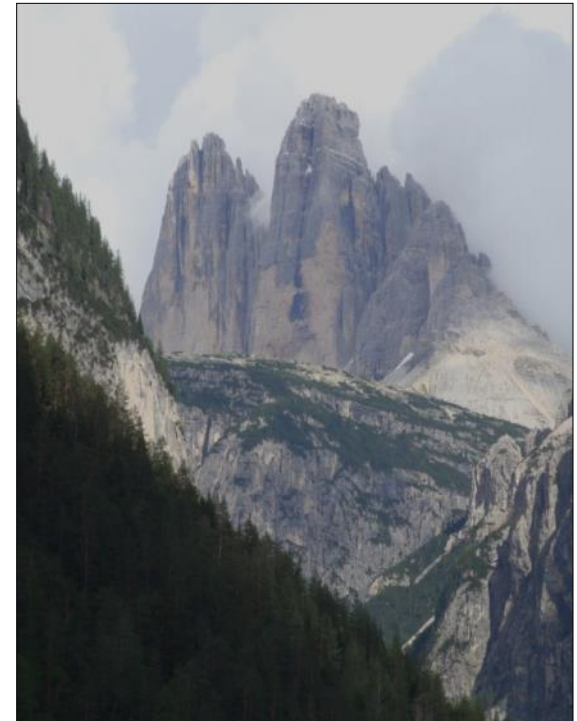
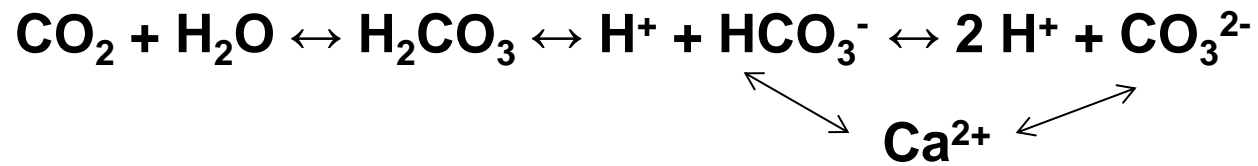
□ Uhličitanová rovnováha ve vodách

Základní látky v koloběhu uhlíku

3. Uhličitan vápenatý – CaCO_3

☐ Uhličitanová rovnováha ve vodách

Základní vlivy lidské činnosti

- Spalování fosilních paliv – uvolnění deponovaného oxidu uhličitého**
- Znečištění moří – narušení výměny plynů**
- Změna rostlinného krytu – kácení pralesů**

BIOGEOCHEMICKÉ CYKLY

Koloběh dusíku

Paradox dusíku

- ❑ nejhojnější prvek v atmosféře – 78 %
ale pro většinu organismů ve formě N_2 je nedostupný

- ❑ cesty:
  - atmosférické výboje – oxidy dusíku
  - nitrogenní bakterie – fixace vzdušného dusíku

Trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*)

- * expanzní dřevina, původ z Ameriky
- * vysazován od 19. století v celé Evropě
- * včelařský význam, meliorační dřevina

Trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*)

- * čeled' bobovité - symbióza s nitrogenními bakteriemi
obohacování půdy sloučeninami dusíku ⇒ nitrofilní společenstva
- * vylučování fytoncidů ⇒ změny druhového složení podrostu
- * vytlačování přirozených společenstev v xerothermních oblastí
(např. CHKO Český kras)

Dusík jako limitující faktor

- biogenní prvek
  - aminokyseliny – stavební kameny bílkovin
- v řadě případů je jako živina limitním faktorem

Masožravé rostliny

Příklad adaptace na nedostatek dusíkatých látek

rašeliniště

Botanická zahrada
v Liberci

Masožravé rostliny

Příklad adaptace na nedostatek dusíkatých látek

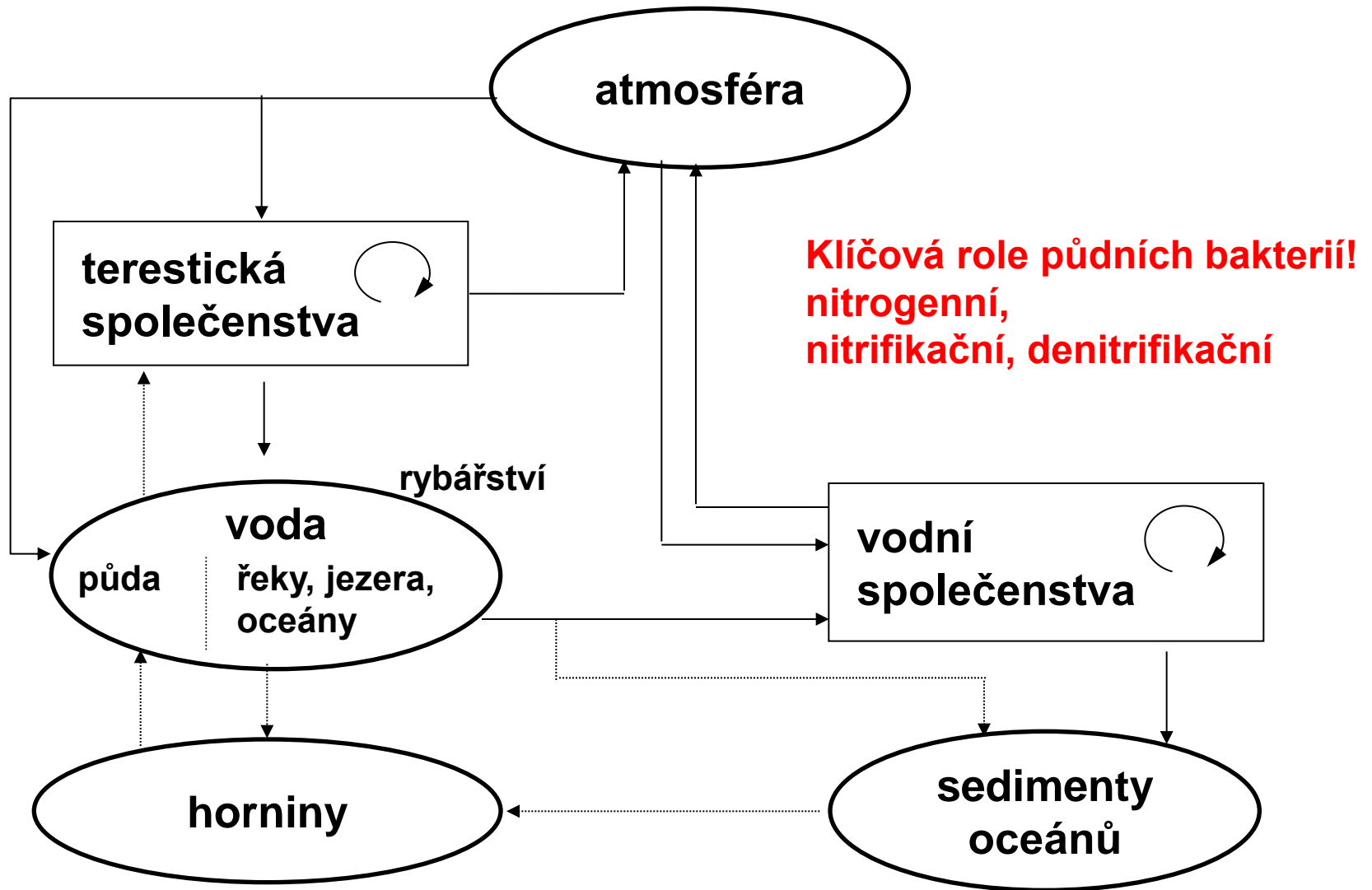
epifyty

Botanická zahrada v Liberci

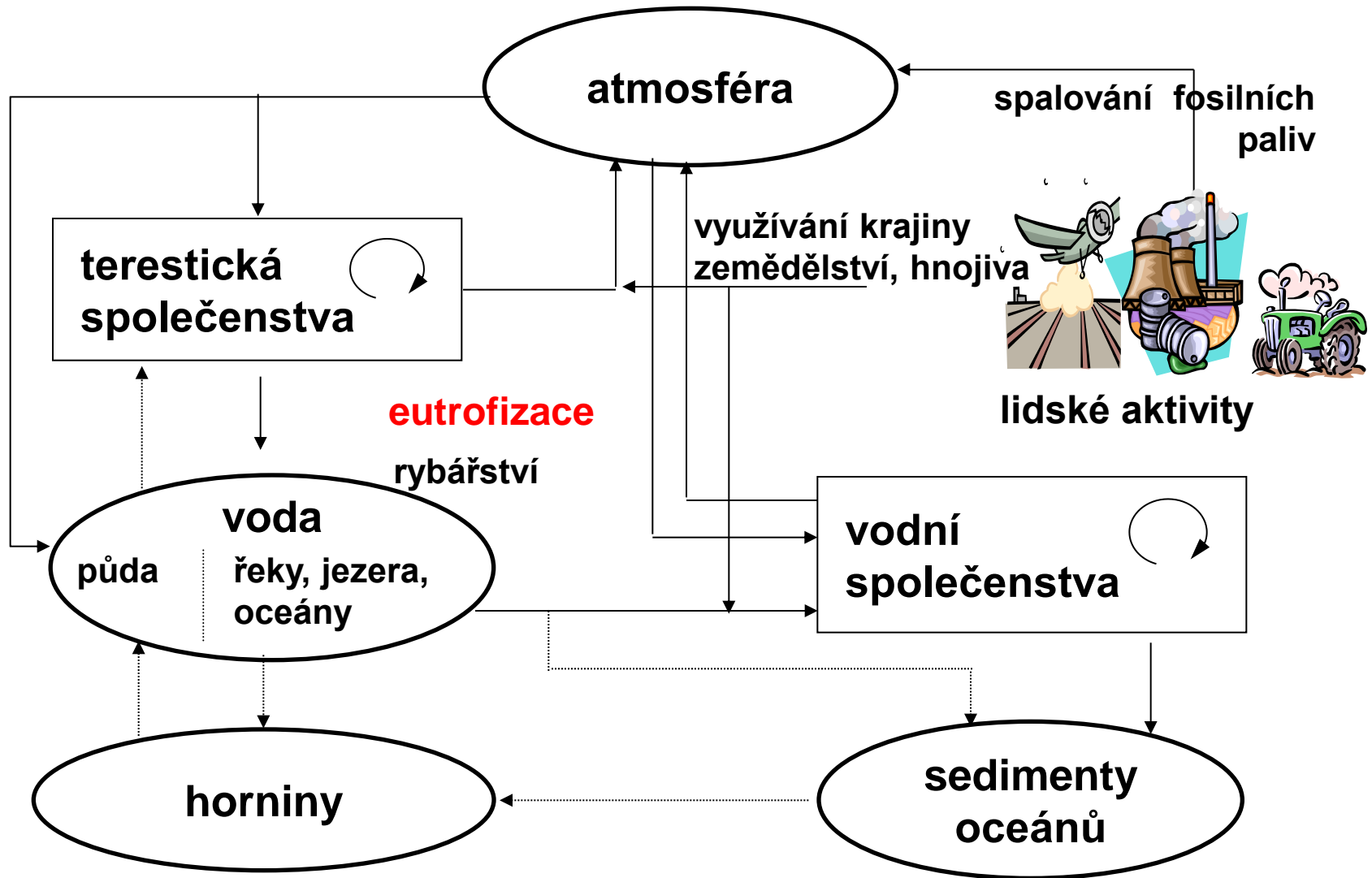

KOLOBĚH DUSÍKU

(Begon, Harper, Townsend: Ekologie, 1997)

KOLOBĚH DUSÍKU

(Begon, Harper, Townsend: Ekologie, 1997)

Hlavní antropogenní zásahy do koloběhu dusíku

- emise ze spalovacích procesů – acidifikace, eutrofizace, smog
- Obohacování půdy dusíkem - eutrofizace
  - * aplikace průmyslových hnojiv
  - * pastviny s velkou koncentrací dobytka
  - * odpadní vody - čištění vsakováním
- **Narušení mikrobiálních procesů v půdě - zásadní vliv bakterií na koloběhu dusíku**

Hlavní antropogenní zásahy do koloběhu dusíku

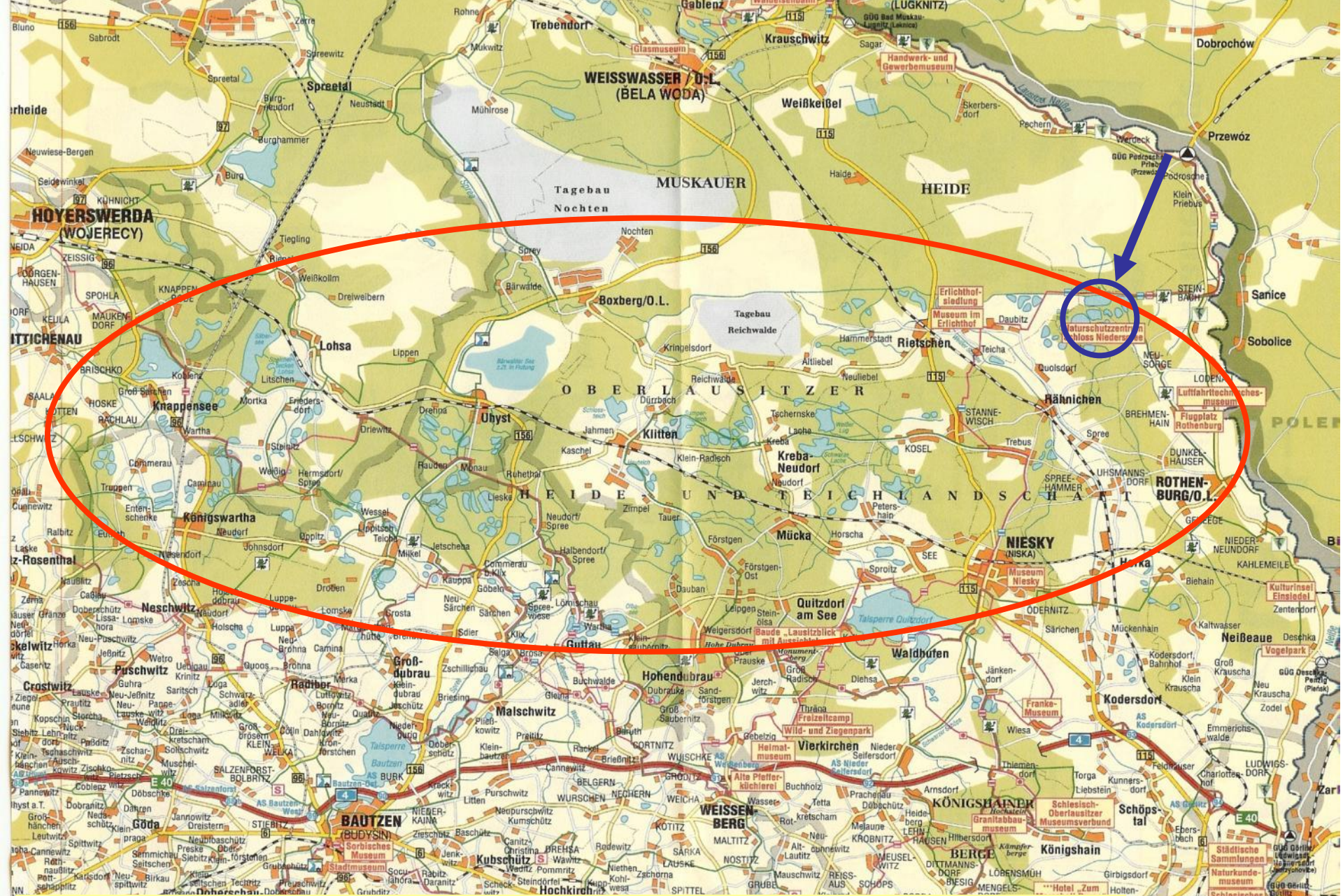
- emise ze spalovacích procesů – acidifikace, eutrofizace, smog
- Obohacování půdy dusíkem - eutrofizace
  - * aplikace průmyslových hnojiv
  - * pastviny s velkou koncentrací dobytka
  - * odpadní vody - čištění vsakováním
- **Narušení mikrobiálních procesů v půdě - zásadní vliv bakterií na koloběhu dusíku**
- sloučeniny dusíku budou patřit v dalších letech z nejvýznamnějším kontaminantů
  - * NH_4^+ , NO_3^- eutrofizace vod
  - * NO_x - nárůst dopravy, fytotoxicita, smog, zdraví obyvatel
  - * NO skleníkový plyn

EUTROFIZACE

ve vodním ekosystému

Biosférická rezervace UNESCO Oberlausitzer Heide- und Teichlandschaft

Přírodní rezervace - Niederspree

REVITALIZACE RYBNÍKŮ

umělé ostrovy

umělé ostrovy

rozšíření hrází

vodní květ sinic

oligotrofní vody

EUTROFIZACE

v terestrickém ekosystému

PASTVA V APLÍNSKÉM PÁSMU

Švýcarské Alpy

PASTVA V APLÍNSKÉM PÁSMU

Švýcarské Alpy

PASTVA V APLÍNSKÉM PÁSMU

Švýcarské Alpy

PASTVA V APLÍNSKÉM PÁSMU

Švýcarské Alpy

PASTVA V APLÍNSKÉM PÁSMU

Švýcarské Alpy

KRKONOŠE – BUDNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

KRKONOŠE – BUDNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

KRKONOŠE – BUDNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

Budní hospodářství 16. – 19. STOLETÍ

- Počátek 19. stol
  - asi 2 600 bud
  - 20 000 ks hovězího dobytka
  - 10 000 ks koz

KRKONOŠE – BUDNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

- Vykácení 30 % plochy porostů kleče
- Pohyb dobytka – destrukce půdního pokryvu
- Hnojení statkovými i průmyslovými hnojivy – eutrofizace
- Vznik komunikací – změna vodního režimu

Celkově: zásadní změny v koloběhu hmoty – C, N, voda

KRKONOŠE – BUDNÍ HOSPODÁŘSTVÍ

**Vznik nových biotopů:
dnešní horské louky = výsledek lidské činnosti**

Pro jejich ochranu je nutné šetrné obhospodařování.

EUTROFIZACE RAŠELINIŠŤ

EUTROFIZACE RAŠELINIŠŤ

- ❑ Rašeliniště – oligotrofní společenstva
- ❑ Nedostatek živin – N, P, Ca, Mg

rosnatka okrouhlolistá

Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

**Tomanová dolina
(Západní Tatry)**

Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

nedostatek živin + klimatické podmínky

pomalé mikrobiologické procesy

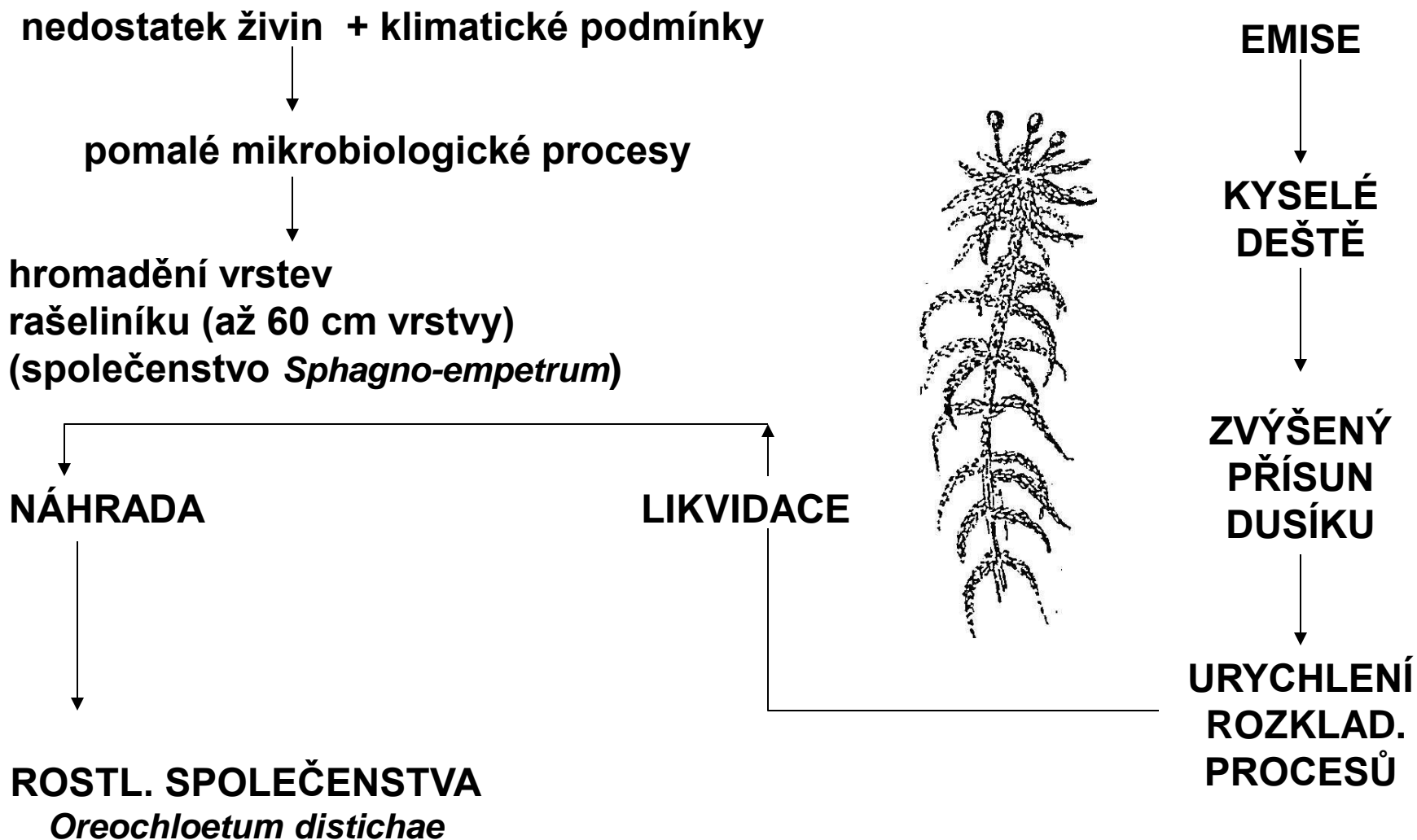
**hromadění vrstev
rašeliníku (až 60 cm vrstvy)
(společenstvo *Sphagno-Empetrum*)**

Rašelíníky +
Šicha červená

Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

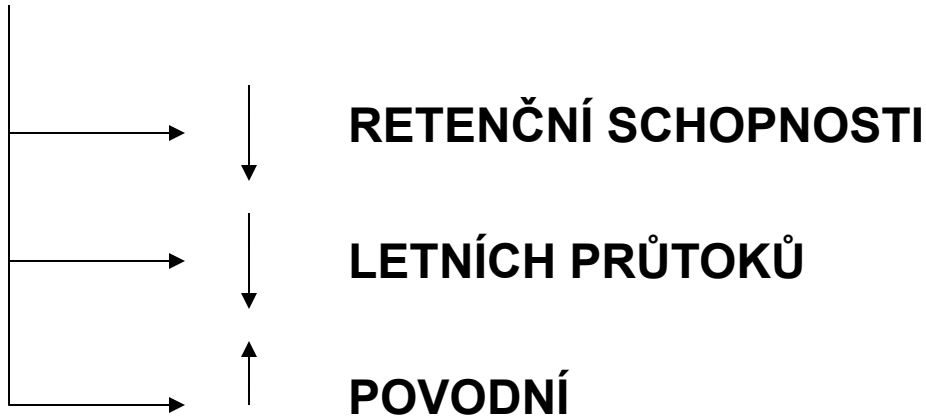
Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

ROSTL. SPOLEČENSTVA
Oreochloetum distichae

ZMĚNA HYDROLOGICKÝCH POMĚRŮ

Holnice dvouřadá
Oreochola disticha

Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

→ ZMĚNY V DEKOMPOZIČNÍM ŘETĚZCI

společenstvo
CALAMAGROSTIS VILLOSAE

KYSELÉ DEŠTĚ

↓
PŘÍSUN DUSÍKU

↓
ZVÝŠENÁ PRIMÁRNÍ PRODUKCE

↓
ZVÝŠENÝ ODPAD

↓
NÁRŮST POČETNOSTI PŮDNÍ FAUNY

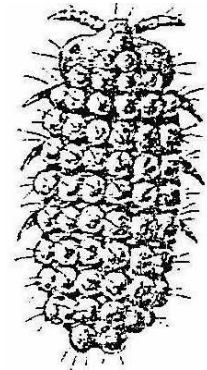
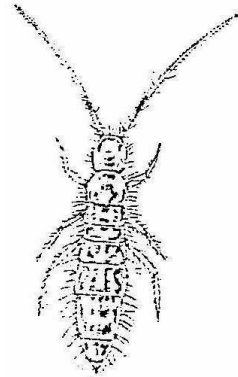
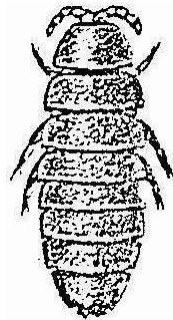
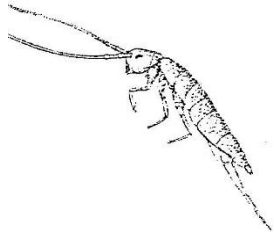
Třtina chloupkatá
Calamagrostis villosa

Eutrofizace rašelinišť – Tomanová dolina

př. CHVOSTOSKOCI

rok	počet jedinců [jedm/m ²]	počet druhů
1977	80 000	12
1990	300 000	24

(Rusek 1994)

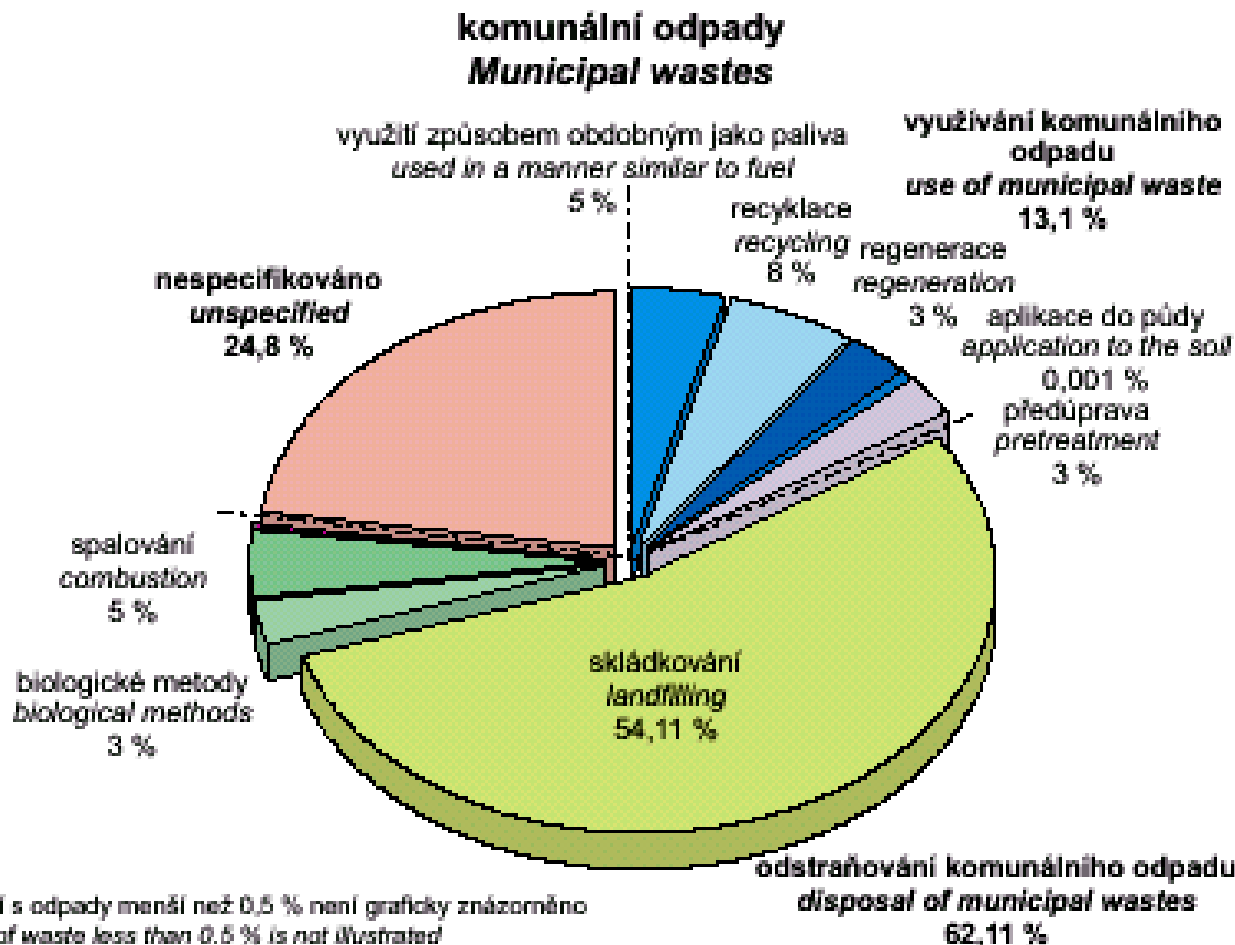

SPALOVÁNÍ

KOMUNÁLNÍCH ODPADŮ

Nakládání s komunálními odpady 2003

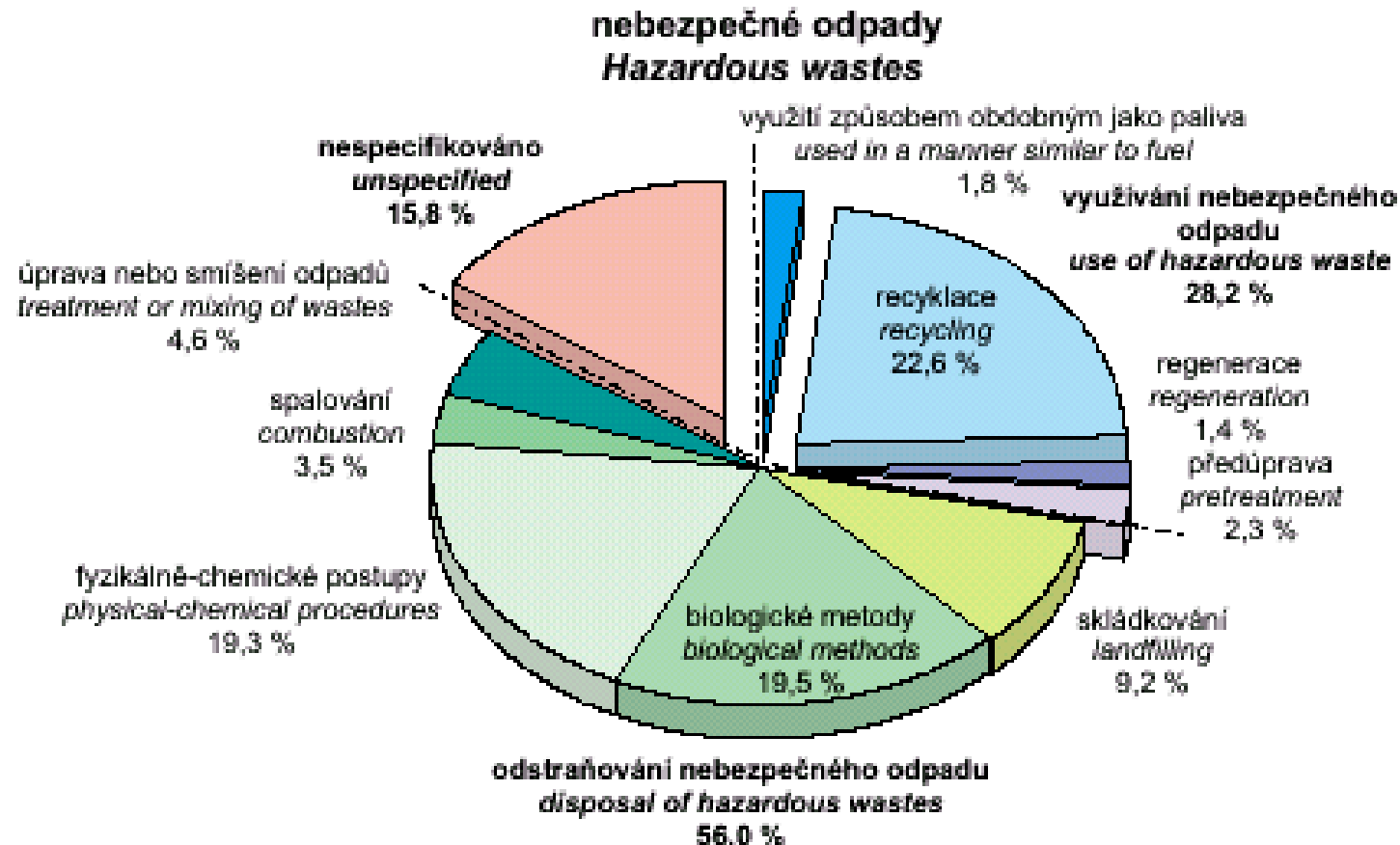
Obr. A3.1 Nakládání s nebezpečnými, komunálními a ostatními odpady v r. 2003
Management of municipal, hazardous and other waste in 2003

Zdroj: VÚV T.G.M. – CeHO
Source: VÚV T.G.M. – CeHO

Nakládání s nebezpečnými odpady 2003

Obr. A3.1 Nakládání s nebezpečnými, komunálními a ostatními odpady v r. 2003
Management of municipal, hazardous and other waste in 2003

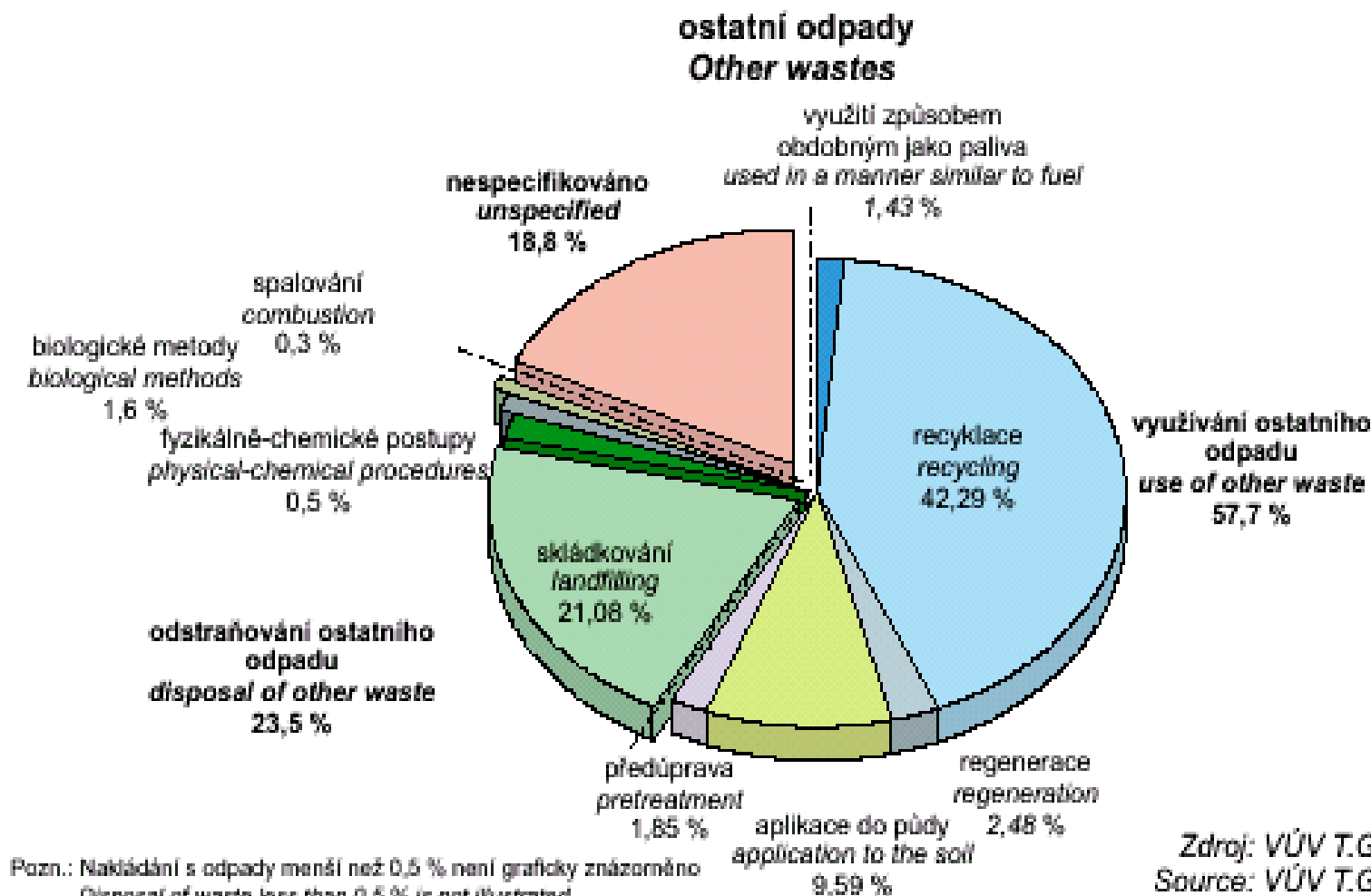

Pozn.: Nakládání s odpady menší než 0,5 % není graficky znázorněno
Disposal of waste less than 0.5 % is not illustrated

Zdroj: VÚV T.G.M. – CeHO
Source: VÚV T.G.M. – CeHO

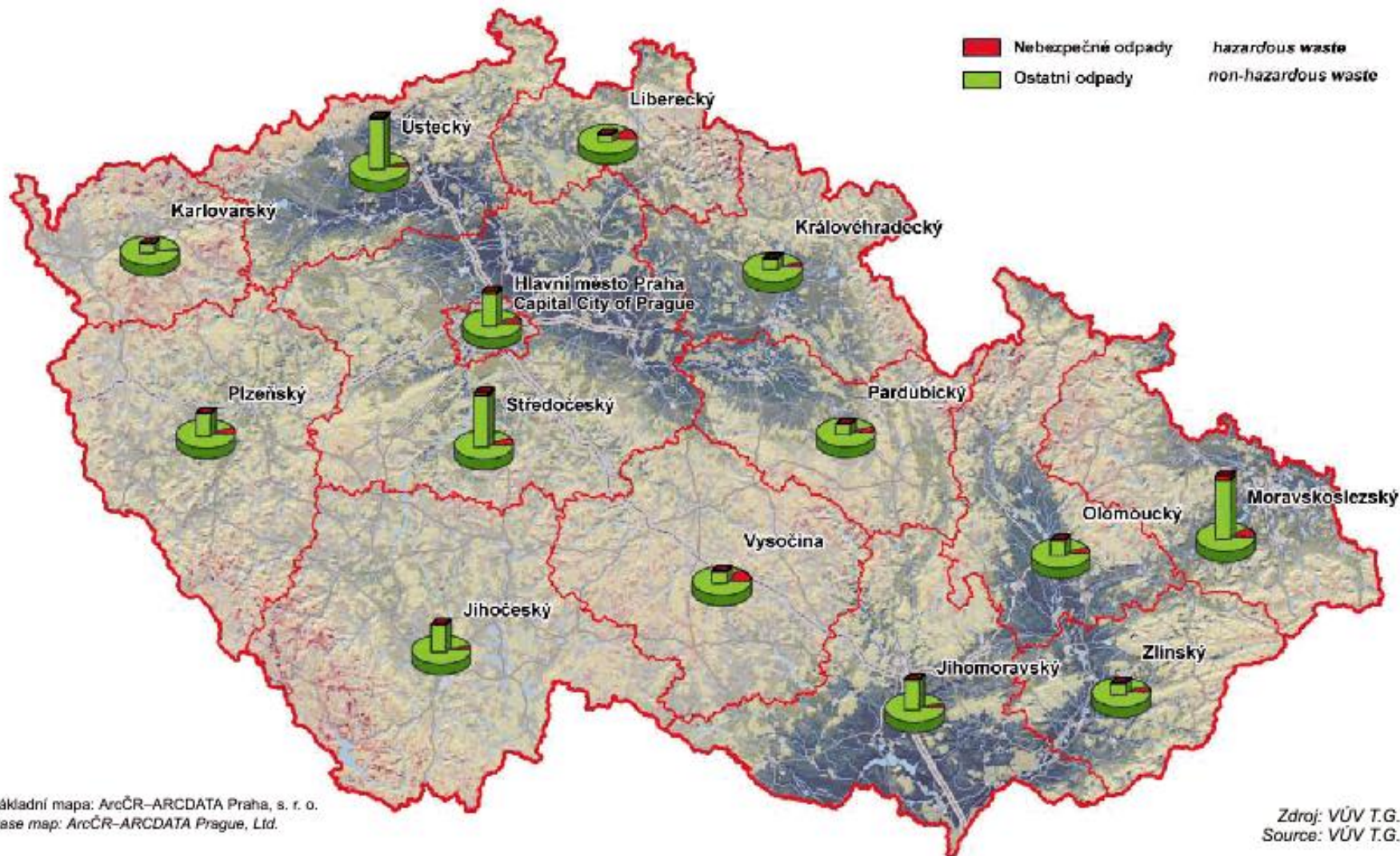
Nakládání s ostatními odpady 2003

Obr. A3.1 Nakládání s nebezpečnými, komunálními a ostatními odpady v r. 2003
Management of municipal, hazardous and other waste in 2003

Produkce odpadů v krajích 2003

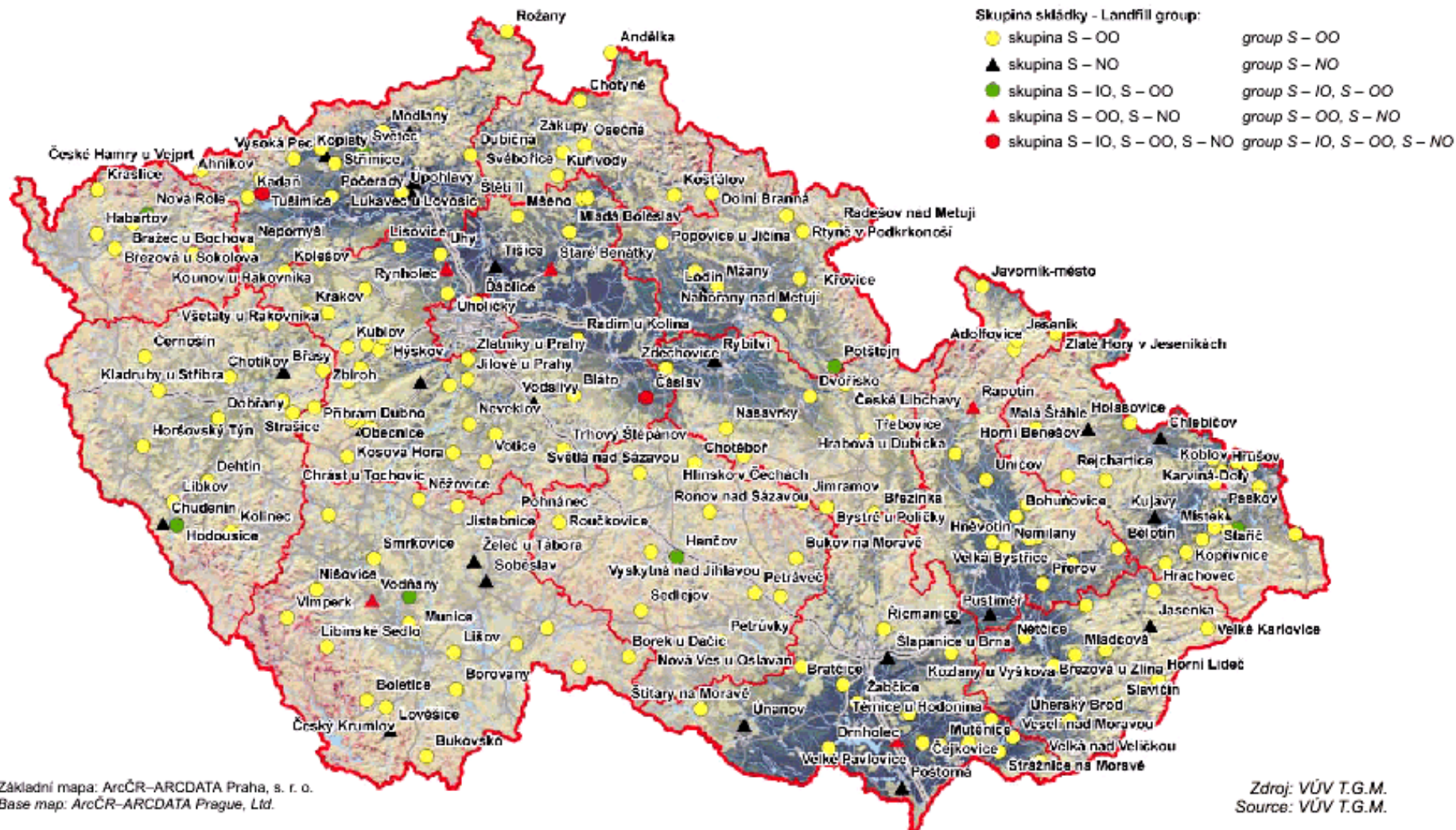
Obr. A3.6 Produkce nebezpečných a ostatních odpadů v krajích v r. 2003
Production of hazardous waste and non-hazardous waste by region in 2003

Základní mapa: ArcČR-ARCDATA Praha, s. r. o.
Base map: ArcČR-ARCDATA Prague, Ltd.

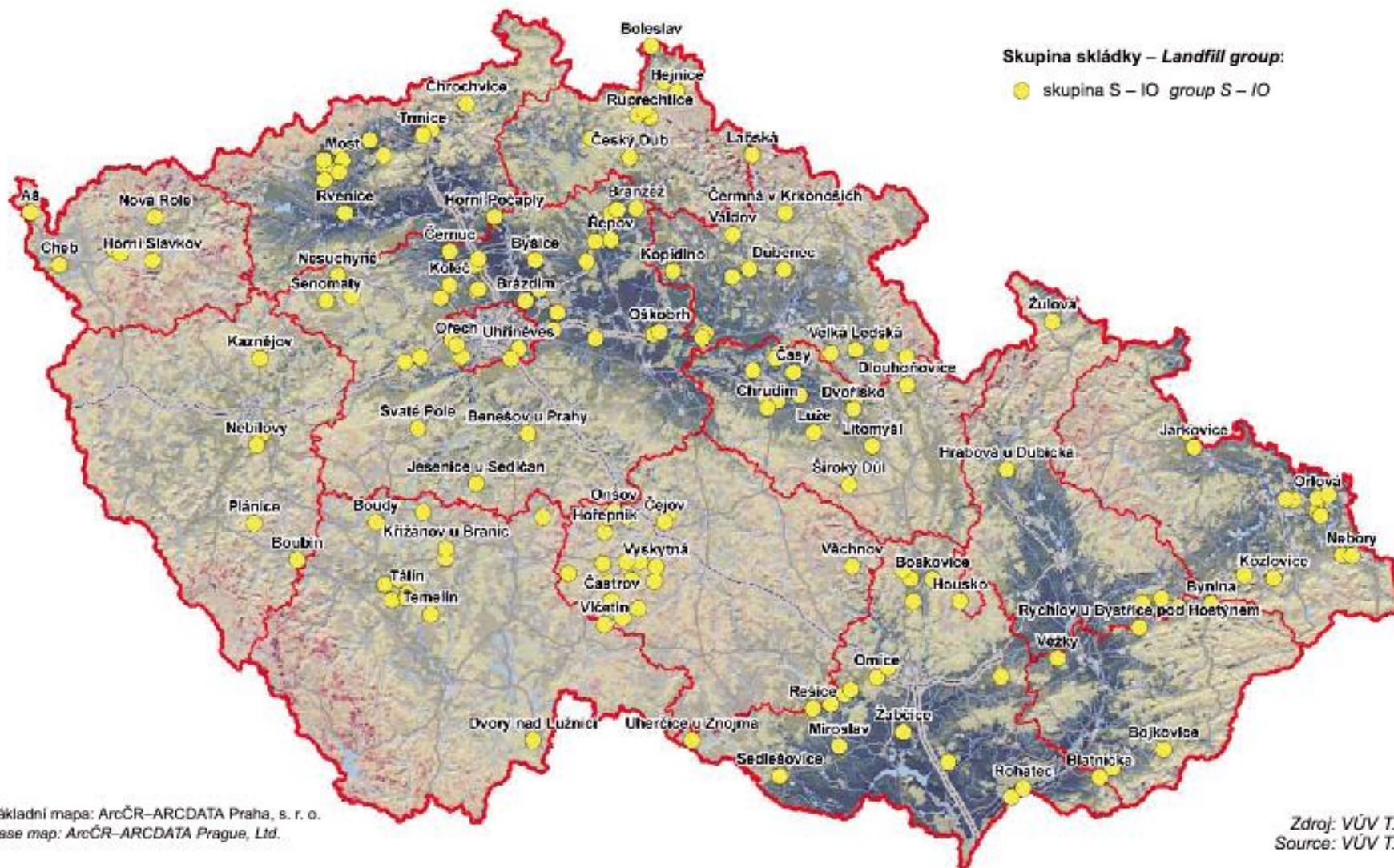
Rozmístění skládek odpadů 2003

Obr. A3.3 Rozmístění skládek odpadů skupiny S – OO, S – NO a víceskupinové S – OO + S – NO, S – IO + S – OO + S – NO v r. 2003
Location of landfills of group S – OO, S – NO and combined-group landfills S – OO + S – NO, S – IO + S – OO + S – NO in 2003

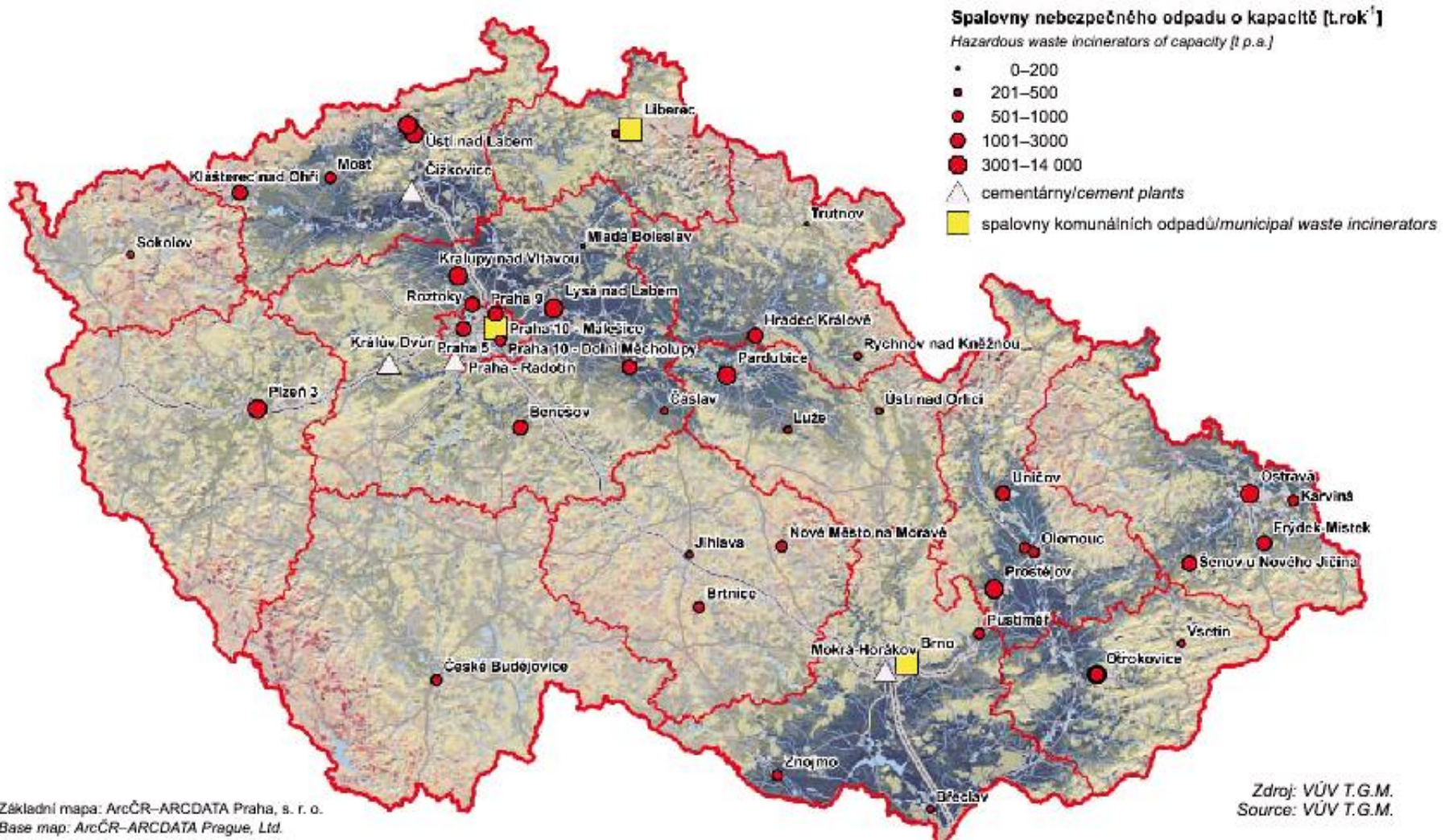
Rozmístění skládek odpadů 2003

Obr. A3.4 Rozmístění skládek odpadů skupiny S – inertní odpad (S – IO) v r. 2003
Location of landfills of group S – inert waste (S – IO) in 2003

Rozmístění spaloven 2003

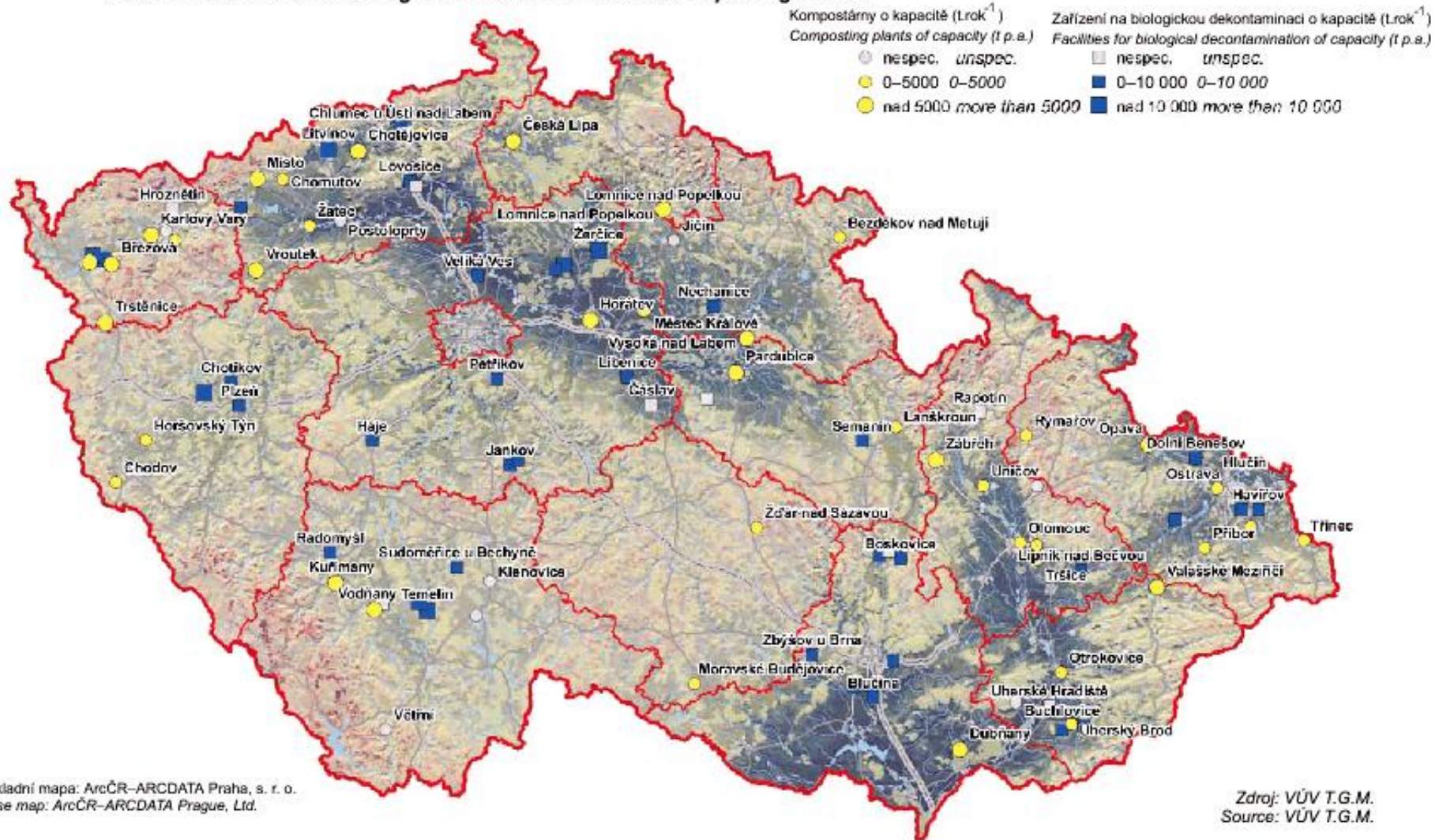
Obr. A3.2 Rozmístění spaloven odpadů včetně cementáren nakládajících s odpady v technologickém procesu v r. 2003
Location of incinerators including cement plants managing the waste in a technological process in 2003

Zařízení - bi dekontaminace a kompostování

Obr. A3.5 Rozmístění zařízení na biologickou dekontaminaci a kompostování v r. 2003
Location of facilities for biological decontamination and composting in 2003

Základní mapa: ArcČR–ARCDATA Praha, s. r. o.
Base map: ArcČR–ARCDATA Prague, Ltd.

Zdroj: VÚV T.G.M.
Source: VÚV T.G.M.

SPALOVNA ODPADŮ

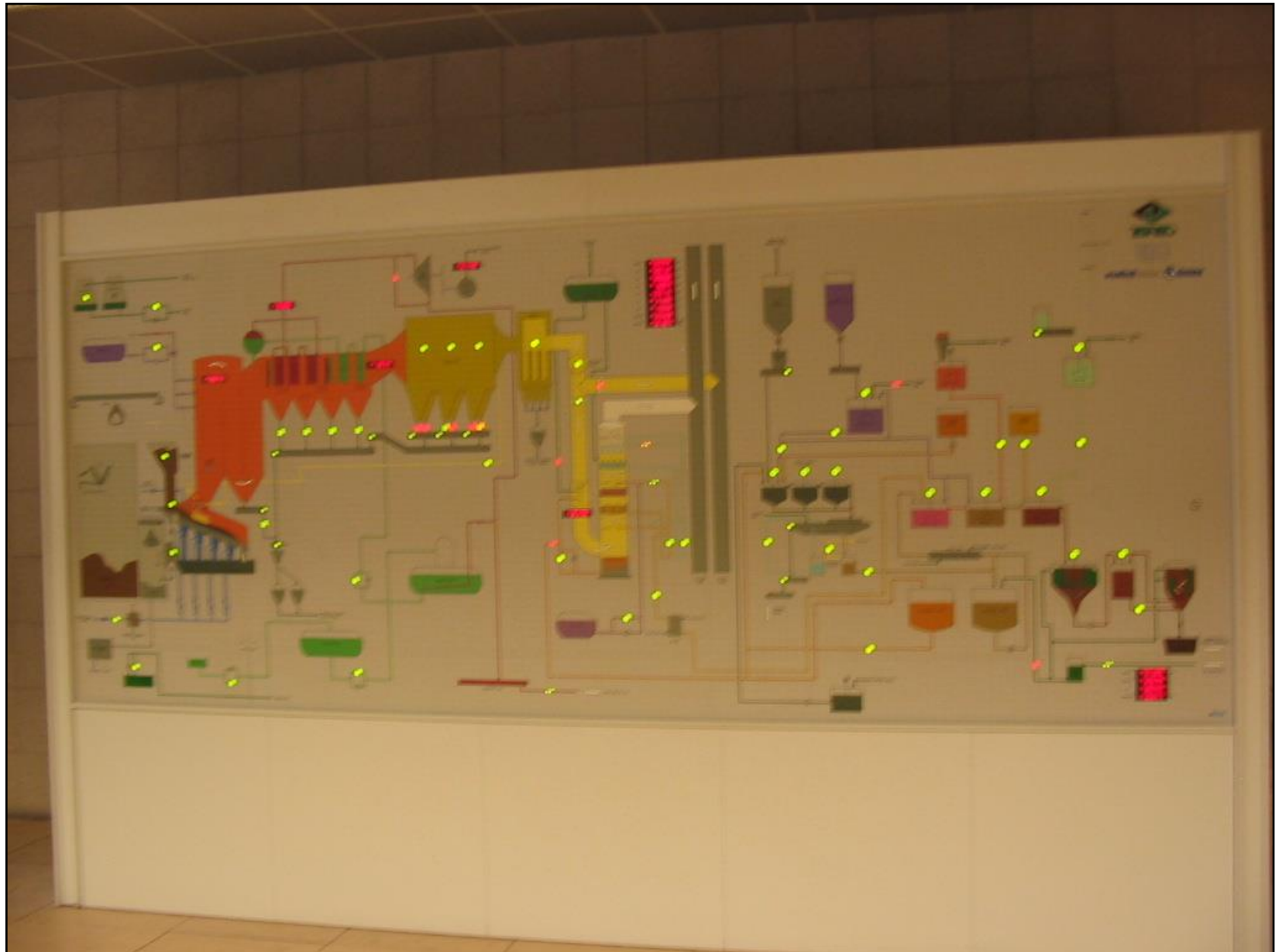

TERMIZO a.s.

SPALOVNA ODPADŮ

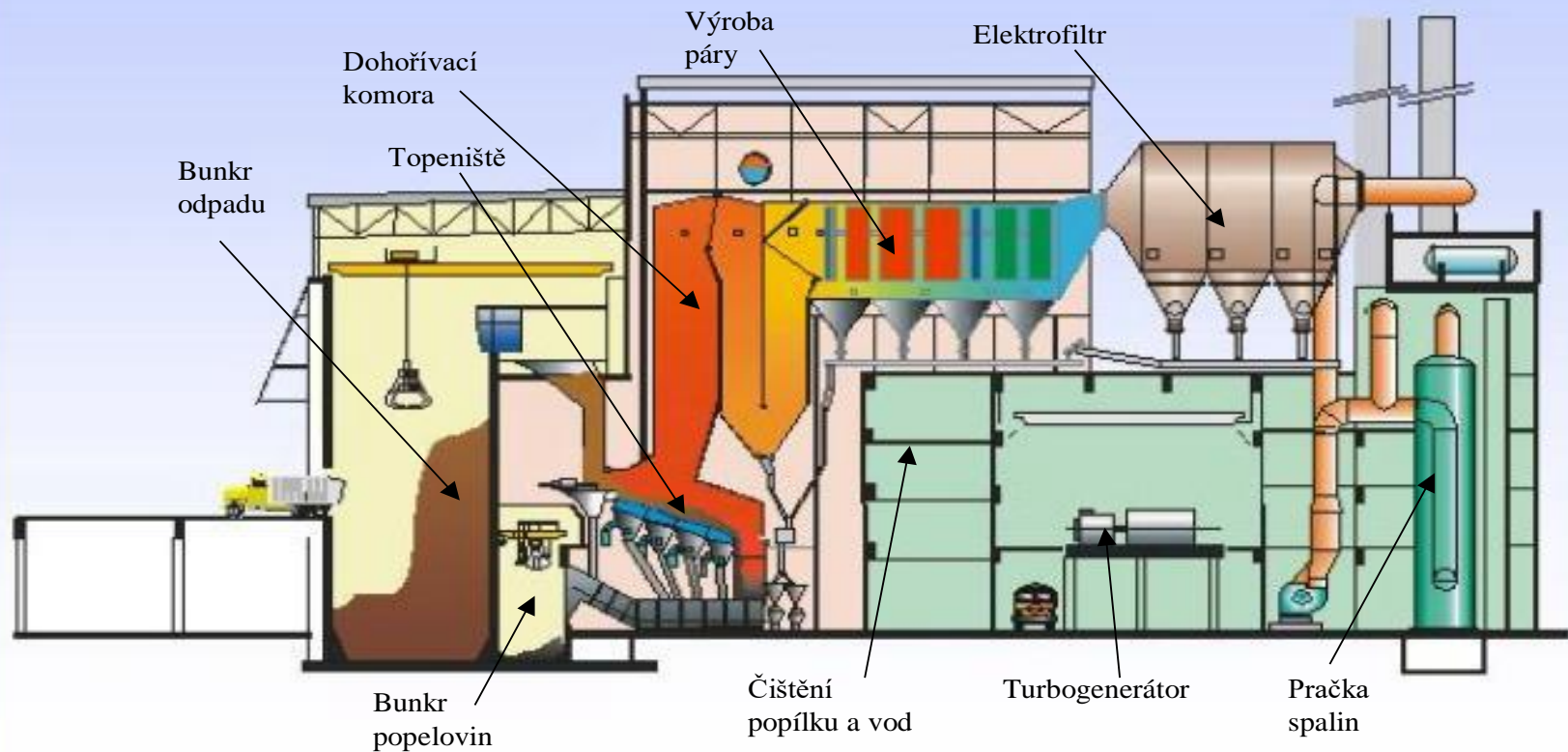

SPALOVNA ODPADŮ

SPALOVNA ODPADŮ

USPOŘÁDÁNÍ APARÁTŮ

SPALOVNA ODPADŮ

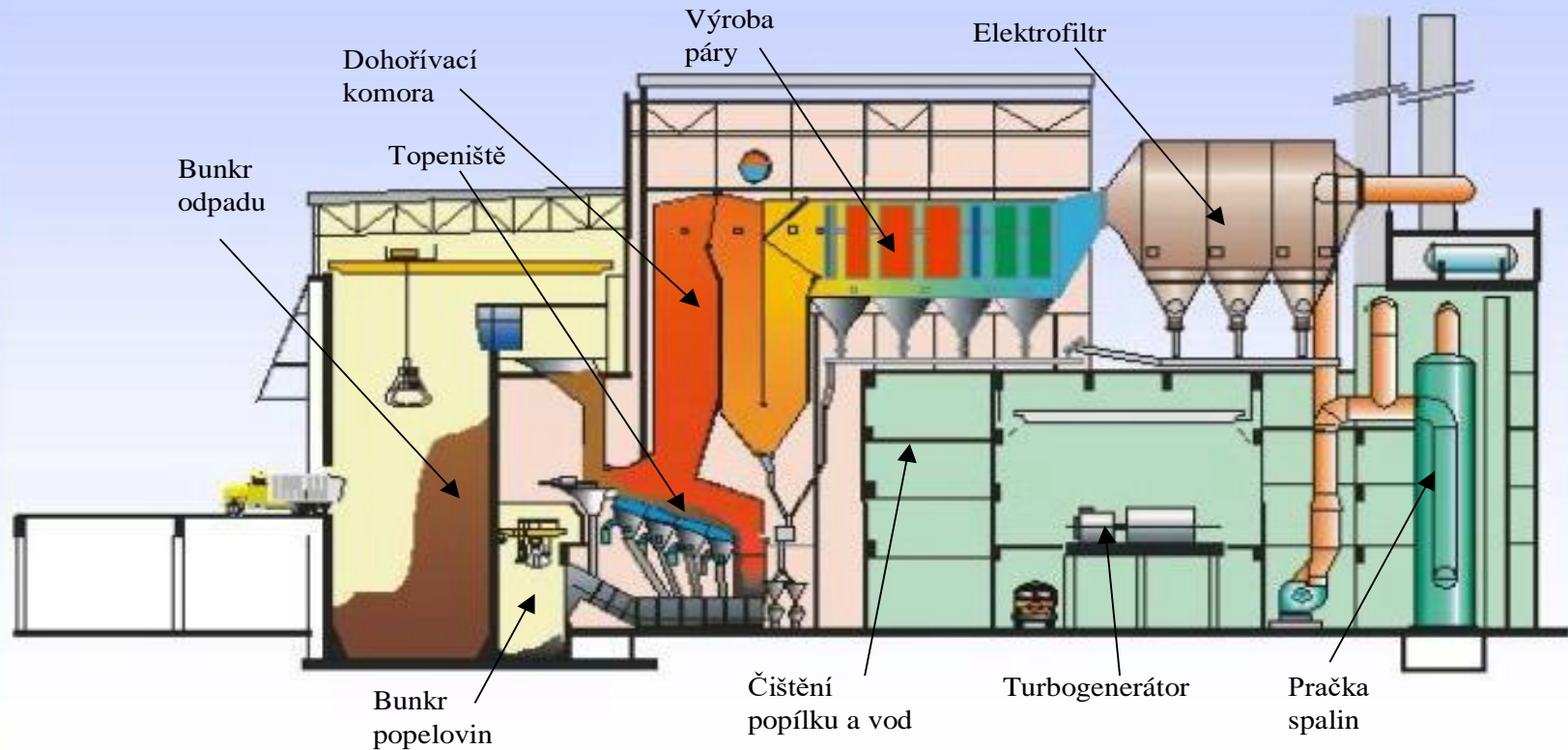

SPALOVNA ODPADŮ

SPALOVNA ODPADŮ

USPOŘÁDÁNÍ APARÁTŮ

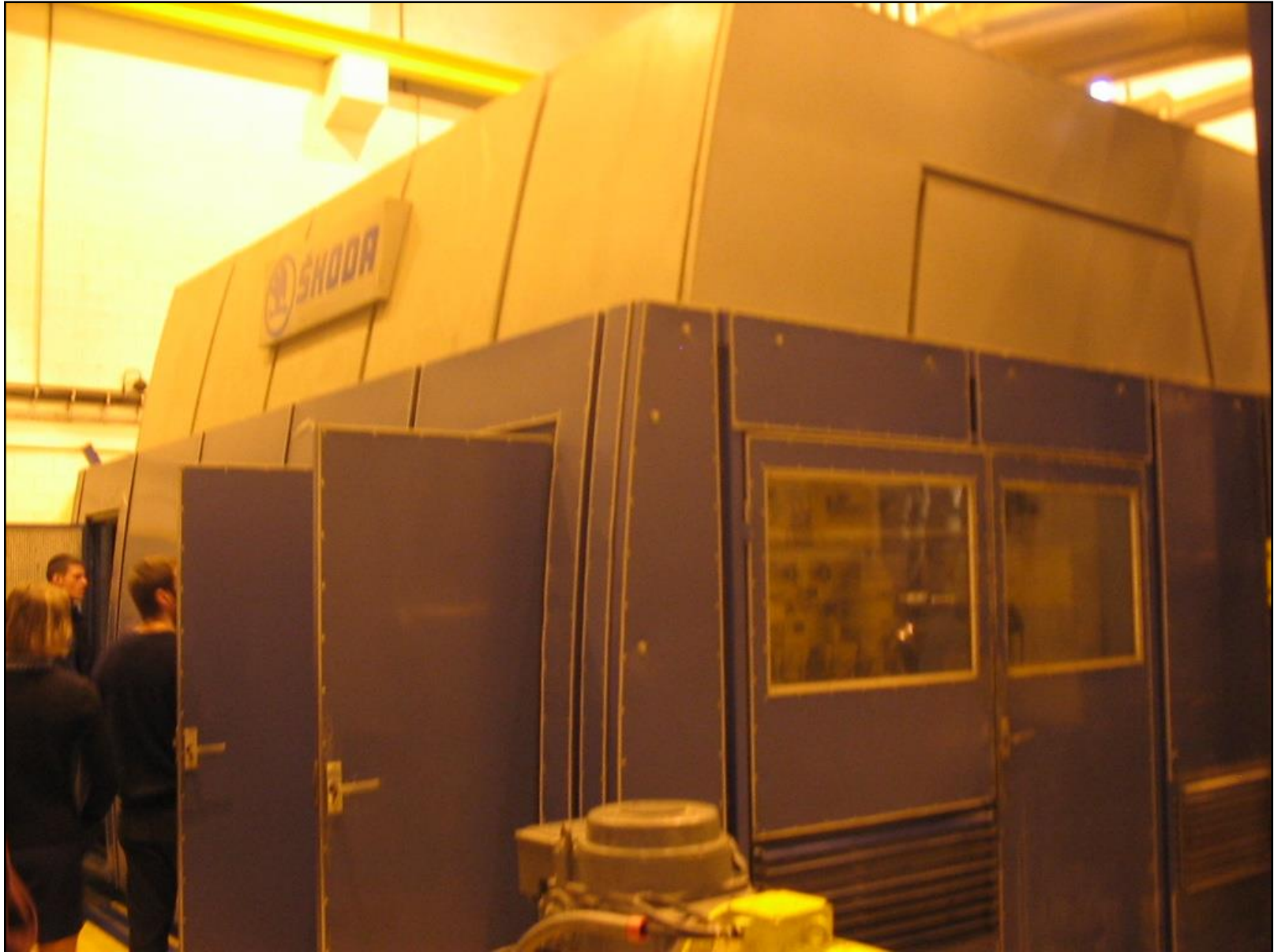
SPALOVNA ODPADŮ

SPALOVNA ODPADŮ

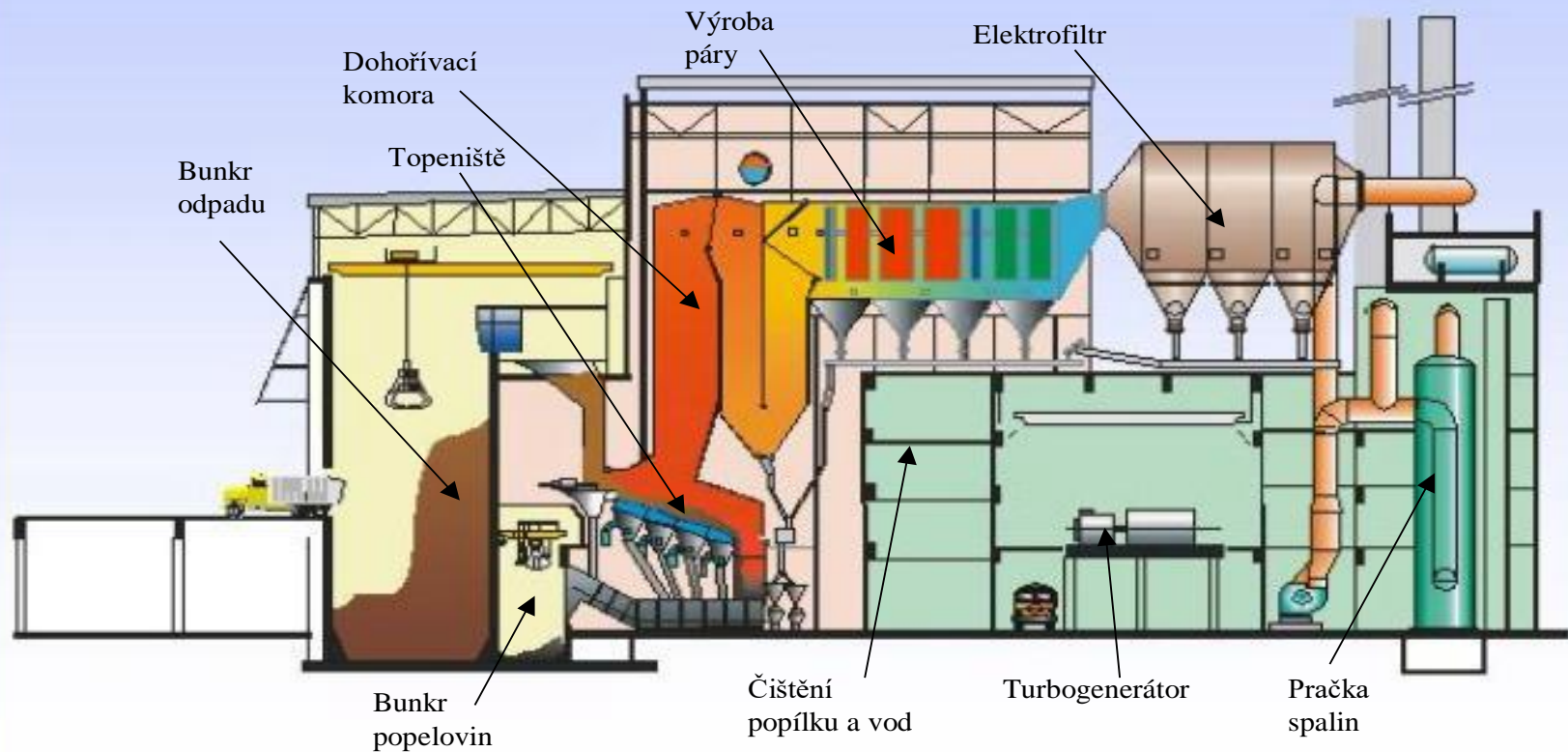

SPALOVNA ODPADŮ

SPALOVNA ODPADŮ

USPOŘÁDÁNÍ APARÁTŮ

SPALOVNA ODPADŮ

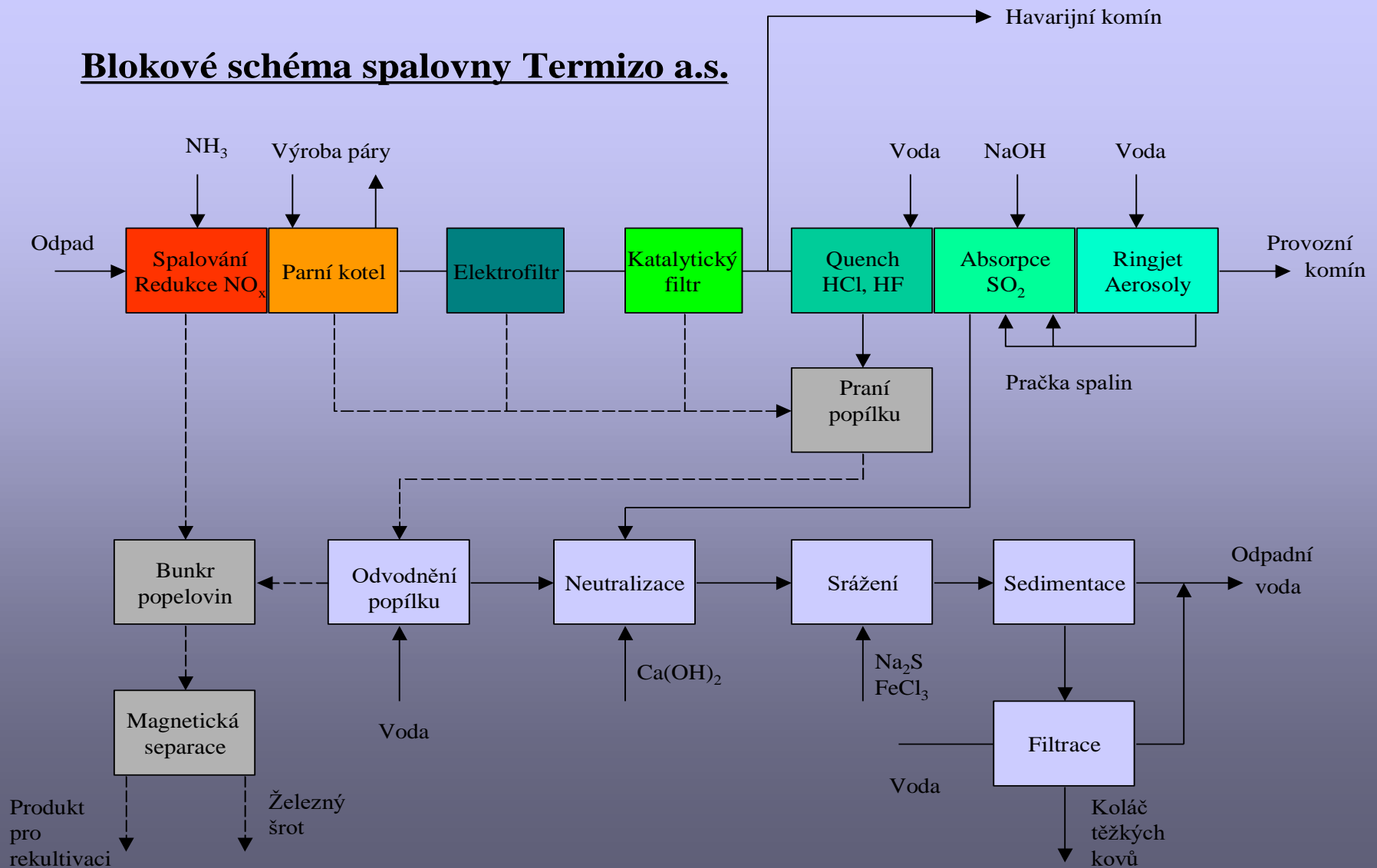

SPALOVNA ODPADŮ

SPALOVNA ODPADŮ

Blokové schéma spalovny Termizo a.s.

SPALOVNA ODPADŮ

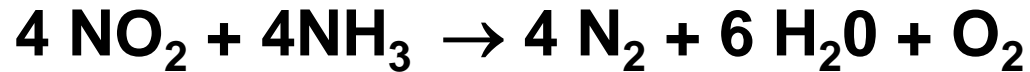

SPALOVNA ODPADŮ

OXIDY DUSÍKU:

- selektivní nekatalytická redukce amoniakem
- dávkování čpavkové vody do spalovací komory
- k redukci dochází při teplotě 850 – 950 °C
- reakce:

PCDD/F (dioxiny):

- **záchyt na katalytickém textilním filtru Remedial**
- **proces Dediox**
- **schematická rovnice:**

dioxiny → oxid uhličitý + voda + chlorovodík

TĚŽKÉ KOVY:

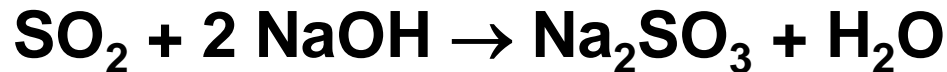
- **záchyt v elektrofiltru, tkaninovém filtru jako popílek**
- **první stupeň pračky spalin (Quench) – kondenzace Hg**
- **druhý a třetí stupeň pračky spalin**
- **kovy zachycené v prací vodě jsou zachytávány při čišťení pracích vod**

Fluorovodík (HF), chlorovodík (HCl):

- **záchyt v prvním stupni pračky spalin**
- **vzniklá kyselá vody je využita k loužení popílků**

OXID SIŘIČITÝ:

- druhý stupeň pračky spalin – absorpce v roztoku hydroxidu sodného
- reakce

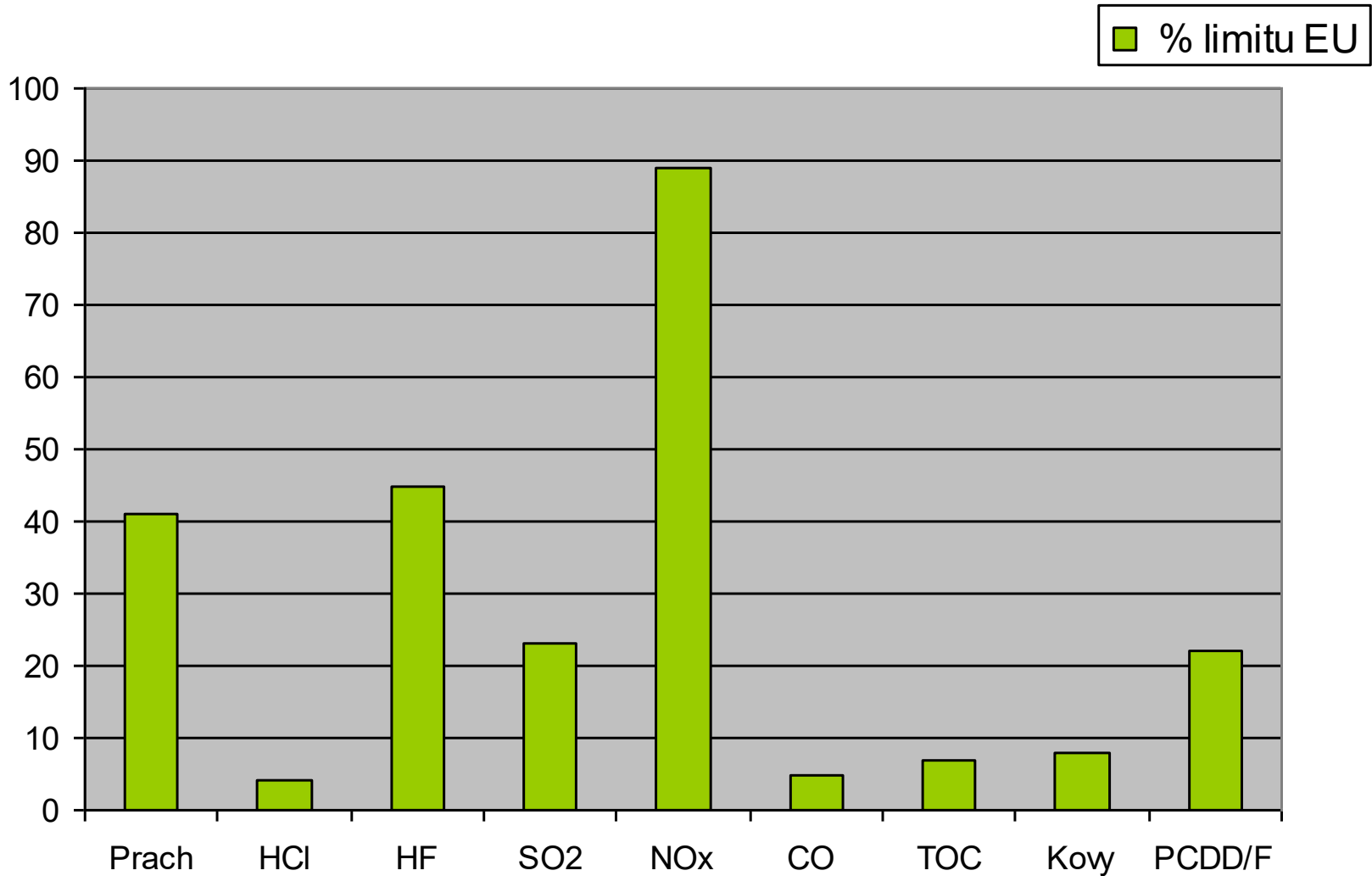

PRACH, AEROSOL:

- **elektrický filtr**
- **tkaninový filtr**
- **pračka spalin, zvláště 3. stupeň – tryskový okruh (ringjet)**

EMISE ZE SPALOVNY

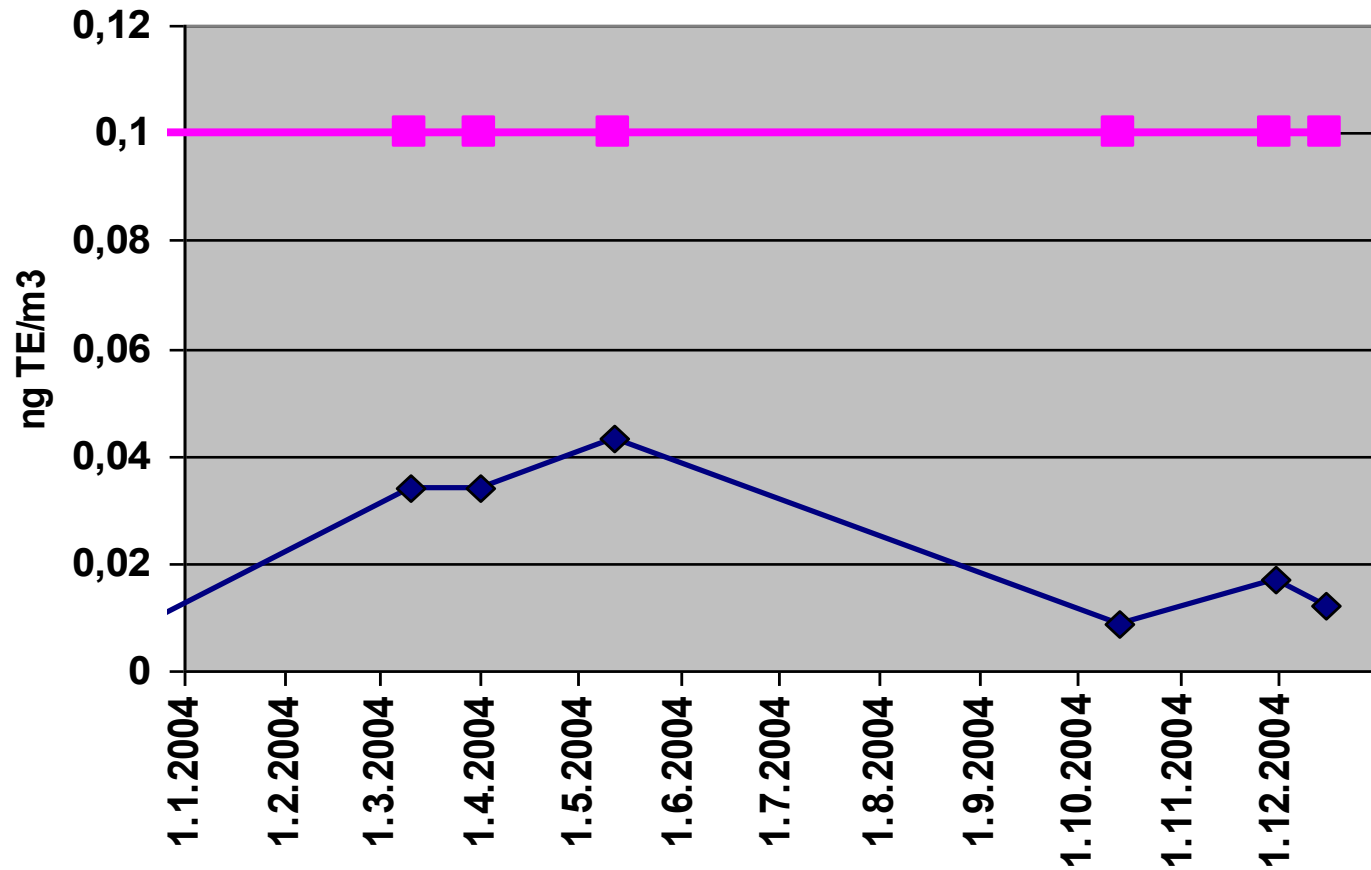
Porovnání emisí TERMIZO a.s. s limitem EU

EMISE DIOXINŮ ZE SPALOVNY

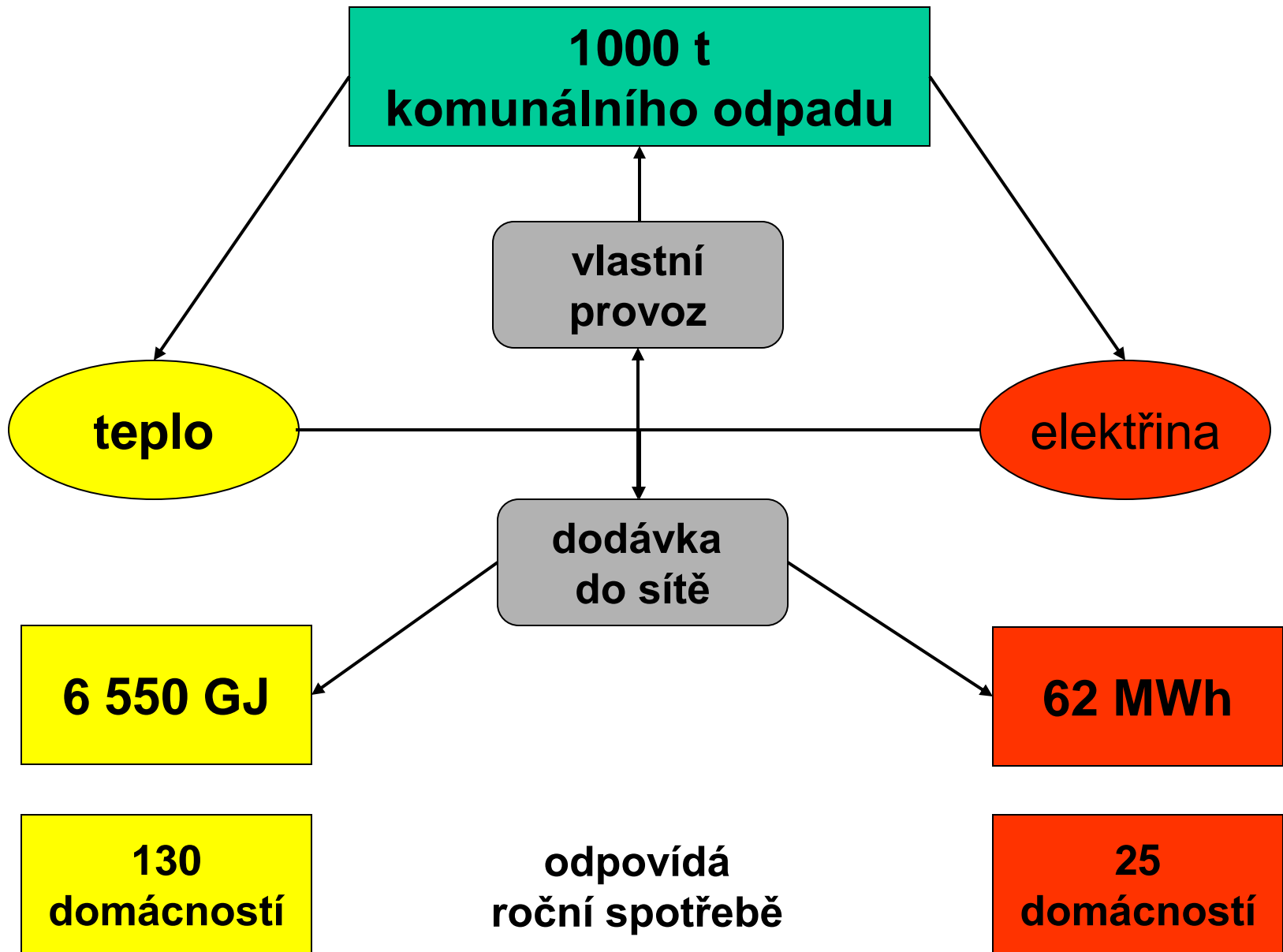
Výsledky měření obsahu dioxinů ve spalinách
spalovny TERMIZO v roce 2004
(označení limitu EU)

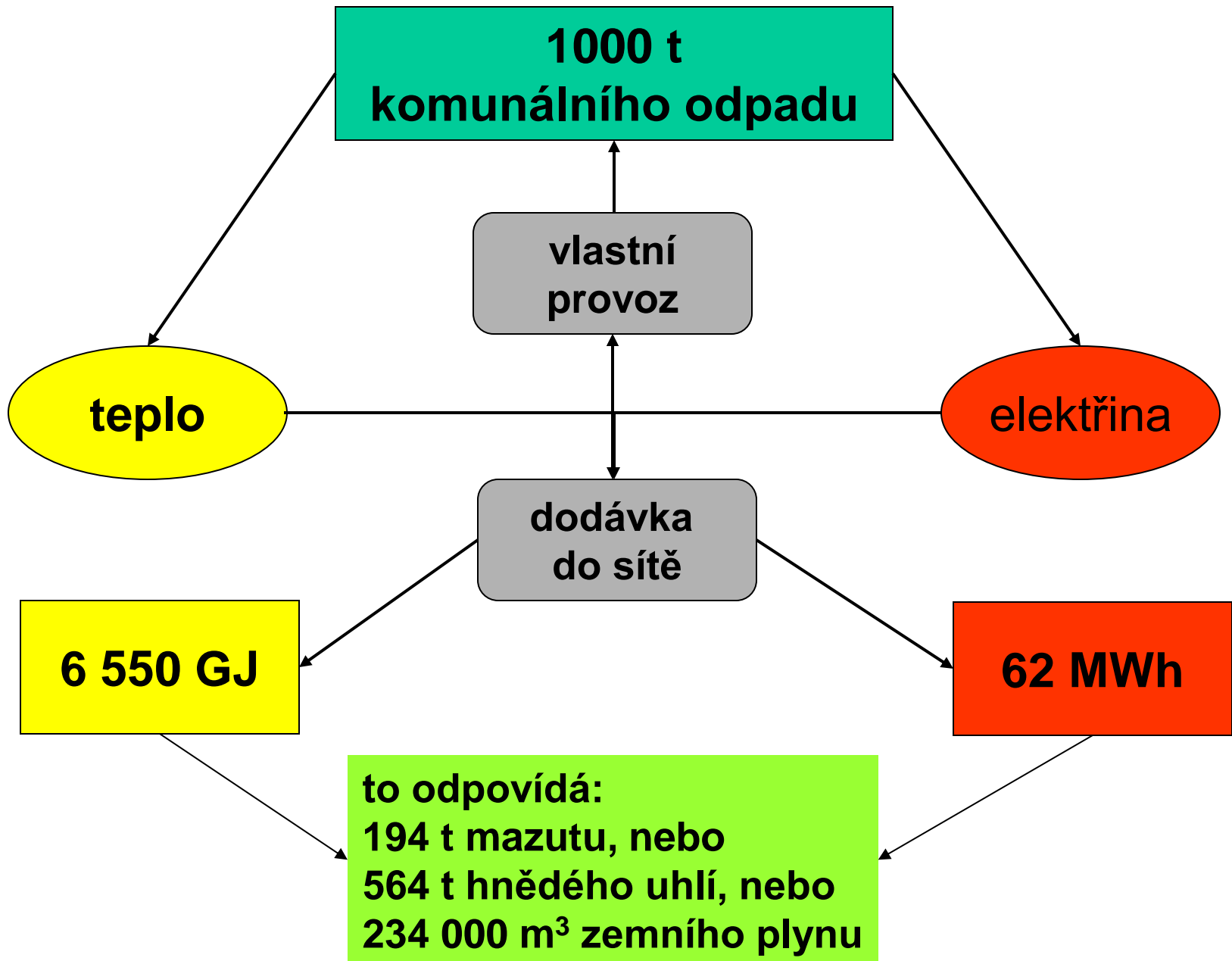
ENERGETICKÁ A MATERIÁLOVÁ BILANCE

**PODLE PROVOZNÍCH VÝSLEDKŮ
SPALOVNY TERMIZO a.s. Liberec
2004**

ENERGETICKÁ BILANCE

ENERGETICKÁ BILANCE

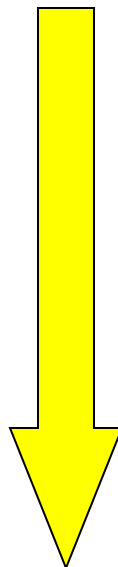

ENERGETICKÁ BILANCE

SPÁLENÍ

**1000 t
komunálního odpadu**

PŘEDÁ DO SÍTĚ

ENERGII

**která odpovídá:
194 t mazutu, nebo
564 t hnědého uhlí, nebo
234 000 m³ zemního plynu**

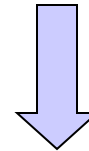
MATERIÁLNÍ BILANCE

1000 t
komunálního odpadu

16 t
železný šrot

380 t
stavební mater.

12 t
zabezpeč. odpad

RECYKLACE

SKLÁDKA

MATERIÁLNÍ BILANCE

